

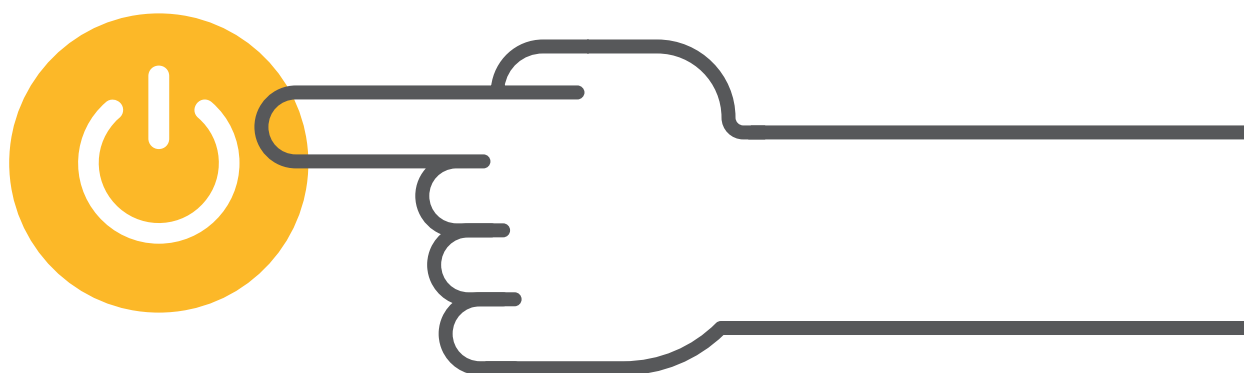
Włącznik Obywatelski

**Jak uczyć kreatywnie
o aktywności obywatelskiej?**

Włącznik Obywatelski

**Jak uczyć kreatywnie
o aktywności obywatelskiej?**

**Redakcja:
Anna Zglińska**

Toruń 2017
Fundacja Stabilo

Spis Treści

Wstęp	2
--------------	----------

CZĘŚĆ I – Trochę teorii

1. Konsultacje społeczne	4
2. Budżet partycypacyjny	5
3. Inne formy aktywności obywatelskiej:	6
a. wnioski do budżetu miasta	
b. inicjatywy lokalne	
c. petycje	
d. rozwiązywanie problemów w przestrzeni miejskiej	
4. Metody konsultacyjne przydatne w nauczaniu:	9
a. kawiarenka obywatelska	
b. spacerzy badawcze	
c. World Cafe	
d. kropkokracja	
e. mapowanie problemu	
f. koła rozmowy	
g. ankieta	
5. Metody nauczania przydatne w edukacji obywatelskiej.	
„Gramy” konsultacje, symulujemy budżet obywatelski:	13
a. symulacja jako narzędzie wywoływania autentycznych emocji	
b. metaplan – droga do rozwiązania	
c. listy obywatelskie, pisma urzędowe	
d. dyskusje	
e. akwarium – czyli jak rozwiązać „Biedronkę”	

Część II – Scenariusze

6. Partycypacja społeczna w pigułce.	
„Włącznik Obywatelski”	17
7. Jak zostać planistą. Konsultujemy miejscowy plan zagospodarowania	28
8. Akcja – symulacja – konsultacja	
Szkolny budżet partycypacyjny	32
9. Pewnego razu na osiedlu... „Biedronka”	40
10. Czy mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie	49
Zespół „Włącznika Obywatelskiego”	53
Bibliografia	55

Redakcja:

Anna Zglińska

Konsultacja metodyczna:

Małgorzata Strzelecka

Współautorzy:

Agata Broniszewska

Przemysław Dziewitek

Justyna Kardasz

Rafał Kmieć

Marcin Łowicki

Kamil Miliszewski

Adrian Stelmaszyk

Korekta:

Izabela Wójcik

Oprawa graficzna i skład:

Kamil Snochowski

ISBN: 978-83-929718-0-1

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa.

Na tych samych warunkach 3.0 Polska (BY-SA). Treść licencji dostępna jest na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/legalcode>

Poradnik zrealizowano w ramach projektu „Włącznik Obywatelski”. Projekt dofinansowany ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

FIO
FUNDUSZ INICJATYW
obywatelskich

Toruń 2017

Wstęp

Drogi Czytelniku,

cieszymy się, że zajrzałeś do tej książki. Staraliśmy się, żebyś za chwilę jej nie zamknął, dlatego dołożyliśmy wszelkich starań, aby nasza pasja – czyli aktywność obywatelska, stała się i dla Ciebie czymś atrakcyjnym i wartym przekazania uczniom.

Głównym celem tej publikacji, jak i całego projektu „Włącznik Obywatelski”, jest wzrost efektywności mechanizmów konsultacji społecznych w Toruniu. Publikacja ta powstała, aby pomóc nauczycielom w pracy z młodzieżą na lekcjach poświęconych aktywności obywatelskiej, np. budżetowi partycypacyjnemu czy konsultacjom społecznym. W naszym mieście już szesnastolatkowie posiadają takie same prawa do aktywności społecznej jak osoby dorosłe, np. mają możliwość składania autorskich wniosków oraz głosowania w budżecie partycypacyjnym. Dlatego uważamy, że ciekawie przeprowadzone lekcje z młodzieżą mają kolosalny wpływ na wychowanie świadomych obywateli miasta. Niniejszy poradnik ma być dla Państwa inspiracją do prowadzenia zajęć z partycypacji społecznej. Takie zajęcia powinny być przede wszystkim nastawione na praktyczne działania, co sprawi, że lekcje będą ciekawe dla uczniów ze względu na nieszablonowość. Wzbudzą także autentyczne emocje, dzięki czemu uczniowie w większym stopniu przyswoją i zaakceptują prezentowane w ramach zajęć treści.

Publikacja, którą trzymają Państwo w dłoniach, jest owocem pracy wielu osób w ramach projektu „Włącznik Obywatelski” finansowanego z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Został on zrealizowany przez Fundację Stabilo z udziałem „Zespołu ds. monitorowania konsultacji społecznych”, naszych ekspertów, ale także nauczycieli z toruńskich szkół, wolontariuszy. W szczególności chcielibyśmy podziękować Przemkowi Dziewitkowi, który udostępnił nam swój autorski pomysł warsztatów, czyli tzw. „Biedronkę”. Bez niej ten podręcznik byłby niekompletny.

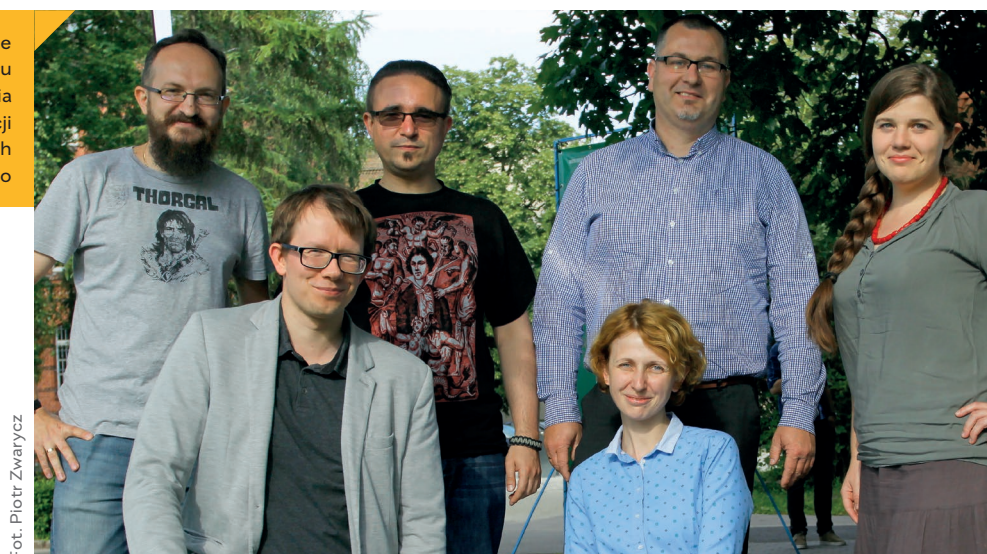
Chcielibyśmy podziękować nauczycielom toruńskich szkół i wolontariuszom, którzy stworzyli część pomysłów na lekcje obywatelskie: dr Annie Krygier ze Szkoły Podstawowej nr 7, Sylwii Ziółkowskiej z Technikum Menadżerskiego, Darii Graban ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. J. Korcza-

ka, Agnieszce Goliasz z Franciszkańskiego Liceum Ogólnokształcącego, Kamili Piątkowskiej z III Liceum Ogólnokształcącego, Dorocie Makowieckiej ze Szkoły Podstawowej nr 27, Małgorzacie Wierzbowskiej z Zespołu Edukacyjnego „Blok”, dr Wojciechowi Peszyńskiemu z IV Liceum Ogólnokształcącego, Tomaszowi Trzeciakowi z Technikum Menadżerskiego. Chcielibyśmy podziękować wolontariuszce projektu Celinie Kameckiej-Antczak za aktywny udział w pracach nad podręcznikiem oraz Iwonię Hinz i Łukaszowi Broniszewskiemu za wsparcie przy realizacji całości projektu. Dziękujemy również Dyrekcjom za gościnne przyjęcie naszych lekcji w toruńskich liceach i szkołach ponadgimnazjalnych, w szczególności: VII Liceum Ogólnokształcącemu, VI Liceum Ogólnokształcącemu, III Liceum Ogólnokształcącemu, Zespołowi Szkół Inżynierii Środowiska oraz Zespołowi Szkół Technicznych. Osobne podziękowania kierujemy dr hab. Małgorzacie Strzeleckiej za konsultację metodyczną.

Nasz podręcznik składa się z dwóch części. W części teoretycznej omawiamy dostępne dla uczniów możliwości udziału w procesach partycypacji społecznej, jak również metody konsultacyjne i związane z nimi aktywizujące metody nauczania przydatne w lekcjach z zakresu aktywności obywatelskiej. W części drugiej, praktycznej – prezentujemy kilka konspektów lekcji wraz z załącznikami, gotowych do wykorzystania przez Państwa w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Nie jest to dydaktyka zadań zamkniętych, wskazująca z góry prawidłowe odpowiedzi. Każde miasto jest inne, zatem rozwiązania wypracowywane przez uczestników zajęć muszą być „szyte na miarę”. Wyszliśmy z założenia, że uczeń jest przyszłym dorosłym i tak należy go traktować – z szacunkiem i wsłuchując się w to, co ma do powiedzenia. Nauczyciel nie jest tu również wszytkowiedzącym demiurgiem, a raczej partnerem i mentorem. Czasami bywa tylko obserwatorem podejmowania pierwszych „dorosłych” decyzji młodszych współmieszkańców. Prowadzenie tych lekcji było dla nas ciekawą przygodą – mamy nadzieję, że będą i dla Państwa.

Członkowie
i członkinie zespołu
ds. monitorowania
konsultacji
społecznych
Fundacji Stabilo

Fot. Piotr Zwarycz

CZĘŚĆ I. Trochę teorii

1.

Konsultacje społeczne

Konsultacje społeczne są często spotykaną formą dialogu pomiędzy mieszkańcami a instytucjami samorządowymi i rządowymi. Wpisują się one w ideę demokracji bezpośredniej. Przy pewnych procedurach (np. ustaleniu granic i nazwy gminy lub miejscowości, utworzeniu jednostki pomocniczej gminy), konsultacje są obligatoryjne. Mogą mieć różne formy, np. ankiet, debat czy warsztatów dla mieszkańców. Przedmiotem konsultacji najczęściej są nowe projekty czy inwestycje, np. przebudowa ulicy, budowa trasy szybkiego ruchu, albo sprawy, które są istotne lub sporne dla mieszkańców, np. wynajmowanie terenów gminnych cyrkom ze zwierzętami. Dzięki procesom konsultacyjnym organy administracji mogą poznać i zebrać opinie mieszkańców dotyczące danego tematu. W ramach takiego procesu możliwe jest poznanie różnych perspektyw i potrzeb zarówno mieszkańców, jak i inwestorów czy urzędników. Na tej podstawie można wypracować kompromisowe rozwiązania. Głównymi celami konsultacji jest umożliwienie mieszkańcom aktywnego udziału w procesach decyzyjnych, aktywizacja środowisk lokalnych, rozwój samorządności i kształtowanie postaw obywatelskich oraz pogłębianie współpracy przedstawicieli władzy z mieszkańcami.

Konsultacje mogą być zorganizowane zarówno z inicjatywy urzędników, jak i mieszkańców. Mieszkańcy mogą złożyć pisemny wniosek w sprawie konsultacji do urzędu miasta. Wnioski mogą też składać rady okręgów / dzielnic / osiedli czy organizacje pozarządowe. Jeśli wniosek zostanie przyjęty, urząd miasta ogłasza rozpoczęcie i przebieg procesu. Po zakończeniu wszystkich etapów konsultacji urzędnicy tworzą z nich raport. Niestety, najczęściej efekty konsultacji nie mają charakteru wiążącego i są traktowane jako zbiór pomysłów i propozycji.

2.

Budżet partycypacyjny

Budżet partycypacyjny jest procesem, w którym każdy mieszkaniec i mieszkanka gminy może współdecydować o tym, jak wydatkować część budżetu gminnego. Po raz pierwszy w Polsce taki mechanizm wprowadzono w 2011 roku w Sopocie. Obecnie funkcjonuje on w wielu miastach, zarówno dużych takich, jak Warszawa czy Wrocław, jak i mniejszych, np. w Toruniu, Bydgoszczy, Elblągu, Tarnowie.

Szczegółowe informacje na temat budżetu partycypacyjnego można znaleźć na dedykowanej temu tematowi stronie: budzetyobywatelskie.pl.

Budżet partycypacyjny, nazywany też w innych miastach obywatelskim, jest rodzajem konsultacji społecznych, w których mieszkańcy danego miasta, gminy czy powiatu, mają możliwość zgłoszenia swoich pomysłów na zakup konkretnych przedmiotów i usług dla mieszkańców, organizację wydarzeń, czy małe i duże inwestycje w swoim otoczeniu. Zgłoszone projekty są wybierane w drodze głosowania przez wszystkich uprawnionych do tego mieszkańców, a następnie przyjmowane do realizacji przez głosowanie rady miasta. Ostatnim etapem procesu jest wdrożenie przez urząd miasta, gminy czy powiatu. W trakcie trwania procesu powinna odbywać się jego ciągła ewaluacja. Wydawałoby się, że młodzież nie jest zainteresowana takimi sprawami. Nic bardziej mylnego. Co roku, w Toruniu kilkanaście projektów jest zgłaszanych przez młodzież, która ukończyła 16 rok życia. Młodszy również angażują się w prace nad wnioskami, najczęściej przy wsparciu rodziców, jak było w przypadku projektu z 2016 roku – „Skatepark w Kaszczorku”, którego pomysłodawcą był uczeń piątej klasy szkoły podstawowej. To pokazuje,

Wprowadzanie budżetu partycypacyjnego w mieście wymaga dużej akcji promocyjnej

Fot. Łukasz Broniszewski

że młodzież również postrzega swoje najbliższe otoczenie w kategoriach przestrzeni wspólnej, w której można zrealizować pewne pomysły, aby zaspokoić potrzeby lokalnej społeczności.

Ławka i krzewy dzikiej róży – mały projekt, na który zagłosowali mieszkańcy Kaszczorka

Fot. Rafał Kmiec

Problemy, jakie napotykają młodzi ludzie są związane głównie z trudnościami wyartykułowania swoich potrzeb i pomysłów oraz braku wiedzy, w jaki sposób można realizować swoje pomysły. Zachęcamy wszystkich nauczycieli do rozmów z młodzieżą o ich potrzebach, do zbierania tych informacji i poświęcenia lekcji na przygotowanie z uczniami wspólnego wniosku do budżetu partycypacyjnego na przyszły rok. Proces wspólnego pisania wniosku, planowania kampanii promocyjnej, zachęcania do głosowania oraz monitorowanie jego realizacji jest cyklem około 2-letnim, co wynika z procesu uchwalania i wydatkowania budżetu miasta. Jest to doskonała okazja, by w cyklu kształcenia wracać do tej tematyki i monitorować realizację oraz obserwować wdrażanie projektów.

3.

Inne formy aktywności obywatelskiej

a. Wnioski do budżetu miasta

Przed uchwaleniem budżetu miasta na kolejny rok kalendarzowy, każdy mieszkaniec ma prawo zgłosić do niego swoje wnioski. Przewodniczący rady miasta, przekazuje je do merytorycznych komisji rady miasta, gdzie są rozpatrywane i poddane radnym pod głosowanie. W Toruniu nie ma sprecyzowanej procedury składania tego typu wniosków. Istotny jest tylko termin składania wniosków – muszą one trafić w ręce radnych przed ostatnim posiedzeniem komisji budżetowej, co zazwyczaj następuje późną jesienią.

b. Inicjatywy lokalne

Inicjatywy lokalne są formą współpracy samorządu lokalnego z mieszkańcami i polegają na finansowaniu drobnych inicjatyw grup sąsiedzkich i stowarzyszeń. Funkcjonują w wielu miejscowościach: w Toruniu, Bydgoszczy, Katowicach, Krakowie, Warszawie. Decyzję o przeznaczeniu puli środków na inicjatywy lokalne podejmują radni na podstawie „Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie” (Dz. U. z 2016 r. poz. 1817, artykuły 19b–19h), w której zapisano taką formę współpracy samorządu z mieszkańcami w celu realizacji działań z katalogu zadań publicznych dla społeczności lokalnej wraz z jej przedstawicielami. Najczęściej są to niewielkie kwoty przeznaczone na działania o charakterze nieformalnym, sąsiedzkim, edukacyjnym, ekologicznym czy prozdrowotnym realizowane wraz z wolontariuszami. Ogromnym plusem inicjatyw lokalnych jest odformalizowana procedura składania wniosków. Składać je mogą grupy sąsiedzkie, osoby prywatne działające wspólnie, nie tylko podmioty zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym. Również częstotliwość możliwości składania wniosków jest większa w porównaniu do pozostałych konkursów skierowanych dla organizacji pozarządowych.

Współcześnie obserwujemy dużą liczbę młodzieży uczestniczącej w projektach realizowanych ze wsparciem z programu inicjatyw lokalnych. Dzięki temu mechanizmowi można zdobyć fundusze na zaktywizowanie lokalnej wspólnoty i budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Wystarczy, by około 10 osób znalazło się w grupie inicjatywnej. Można wówczas zorganizować na przykład festyn charytatywny, integracyjny, wspólne sadzenie kwiatów, malowanie muralu w otoczeniu szkoły, czy międzysiedlowe zawody sportowe. Niewątpliwym plusem inicjatyw lokalnych jest krótki czas, jaki upływa od złożenia wniosku do realizacji. Uczniowie pod okiem nauczyciela mogą taki wniosek złożyć i zrealizować w przeciągu roku szkolnego, a w niektórych miastach nawet semestru.

c. Petycje

Zgodnie z artykułem 63 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., każdy obywatel ma prawo składać petycje. „Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby

Ścieżka powstała na wniosek mieszkańców z myślą o osobie niepełnosprawnej ruchowo. Teraz zamiast kilometra do sklepu – jest około 100 metrów.

Fot. Rafał Kmieć

za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej”. Petycje są jednym ze sposobów na realizowanie aktywności obywatelskiej wśród młodzieży. Zgodnie z obowiązującym prawem, na polu lokalnym radni muszą zapoznać się z każdą petycją skierowaną do samorządu i głosować w jej sprawie. To mobilizuje zarówno urzędników, jak i radnych do poważnego potraktowania spraw zgłaszanych przez mieszkańców. Petycje można składać również drogą elektroniczną, poprzez liczne portale typu: petycje.pl, petycjeonline.com, secure.avaaz.org/page/pl.

O tym, jak napisać prawidłowo petycję, można przeczytać między innymi na stronie:

<http://zmienmy.to/jak-napisac-petycje>

Wszystkie petycje zgłaszane do organów państwowych i samorządowych muszą być publikowane w Biuletynie Informacji Publicznej.

d. Rozwiązywanie problemów w przestrzeni miejskiej

Zgłoszenia problemów w przestrzeni miejskiej są najczęściej spotykaną formą aktywności obywatelskiej. Bardzo wielu mieszkańców zgłasza dziury w jezdniach, ścieżkach rowerowych, czy awarie oświetlenia dróg. Każdy mieszkaniec miasta, bez ograniczeń wiekowych, ma prawo informować urzędników miejskich o wszelkich nieprawidłowościach z jakimi się spotyka. Warto na to uczulać młodzież. Jest to często najkrótsza i najbardziej satysfakcjonująca droga wpływu obywateli na miasto. W wielu miejscowościach można to robić za pomocą atrakcyjnych wizualnie i łatwych w obsłudze portali internetowych służących do mapowania miejskich usterek, jak np. NaprawmyTo.pl, które obsługuje wiele miejscowości. Są też portale autorskie – przygotowane specjalnie dla konkretnej miejscowości, np. <http://usterka.kolobrzeg.eu>

Na wniosek mieszkańców po otrzymaniu nowej wiaty przystankowej – starą przesunięto w zaciszne miejsce pod lasem – wcześniej nie było tam nic

Fot. Rafał Kmiec

4.

Metody konsultacyjne przydatne w nauczaniu

a. Kawiarenka obywatelska

„Kawiarenka obywatelska” to metoda konsultacyjna polegająca na spotkaniu i wspólnej rozmowie na konkretny temat. Zazwyczaj odbywa się w kilkusobowych grupach (przy każdym stoliku) i ma charakter zbliżony do nieformalnego spotkania, co pozwala na swobodne wypowiedzi uczestników. Celem „Kawiarenki obywatelskiej” jest rozpoczęcie rozmowy – umożliwienie poznania się ludzi oraz wzajemnych, często mocno zróżnicowanych stanowisk. Zazwyczaj na tego typu spotkaniach nie wypracowuje się konkretnych rozwiązań, stanowią one raczej wstęp do kolejnych etapów procesu konsultacyjnego. Metoda ta składa się z trzech części: w pierwszym uczestnicy mają okazję do swobodnej wypowiedzi, następnie komentują wypowiedzi innych i finalnie podsumowują dyskusję. Jest to metoda doskonale nadająca się do podejmowania dyskusji w sprawach spornych podczas lekcji wiedzy o społeczeństwie, ale również godzin wychowawczych. W przeciwieństwie do powszechnie stosowanej debaty oxfordzkiej, daje szansę na aktywność każdemu z zebranych w kawiarence. Wolna jest również od oceny jury.

Fot. Marcin Łowicki

Wyznaczanie obszarów rewitalizacji i obszarów zdegradowanych za pomocą kawiarenki obywatelskiej

b. Spacery badawcze

„Spacery badawcze” są metodą konsultacyjną, którą może być przydatna zarówno w nauczaniu partycypacji obywatelskiej, jak i w przebiegu procesów konsultacyjnych. Każdy uczeń znajdując się w przestrzeni będącej przedmiotem konsultacji może naocznie stwierdzić jakie rozwiązania można w danej kwestii zrealizować. Spacery badawcze dają możliwość bezpośredniej konfrontacji mniej lub bar-

Fot. Łukasz Broniszewski

Spacerzy badawcze przyciągają zarówno młodzież, jak i seniorów

dziej abstrakcyjnych pomysłów z materią miasta. Taki spacer może być dobrym punktem wyjścia do dalszej dyskusji. Emocje uczniów związane z wyrażaniem swojego zdania ułatwiają nauczycielowi przeprowadzenie ciekawej lekcji.

Przestrzeń publiczna wymaga olbrzymiej pracy, aby stała się przyjazna młodzieży, ludziom starszym, osobom niepełnosprawnym czy rodzicom. Wystarczy krótki spacer wokół szkoły, aby przekonać się, że najczęściej brakuje ławek, koszy na śmieci, zadaszeń przystanków, parkingów dla rowerów, przejść dla pieszych, dobrze utrzymanej zieleni itd. Podczas spaceru badawczego można spotkać nie tylko mieszkańców, ale również projektantów i urzędników. Na każdy spacer uczniowie powinni wybrać się z prostą mapą lub planem okolicy. Sytuacją optymalną jest stworzenie uczniom możliwości naniesienia swoich spostrzeżeń na plan najbliższej okolicy szkoły, choćby po powrocie do klasy. Bardzo ciekawe są też spacerzy „wcieleniowe”, które mają na celu uwrażliwienie uczestników na przestrzeń odbieraną np. przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich, niewidomych i niedowidzących, rodziców z dziećmi czy osoby starsze. Wówczas uczestnicy mają za zadanie przy użyciu odpowiednich rekwizytów, np. wózka inwalidzkiego, przejechać pewien dystans, zwiedzić okolicę i doświadczyć danej przestrzeni w cudzej roli.

Więcej o „Spacerach badawczych” można przeczytać na stronie:

<http://partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/spacery-badawcze>

Konsultacje z wykorzystaniem World Cafe – stolik tematyczny

Fot. Archiwum Stablio

c. World Cafe

World Cafe jest wstępem do konsultacji społecznych. W ramach spotkania organizowana jest w grupach dyskusja, w której nie szuka się gotowych rozwiązań, ale konfrontuje się różne punkty widzenia i różne oczekiwania zaangażowanych stron. Dzięki wymianie pomysłów można stworzyć listę punktów wspólnych oraz określić kontrowersje dotyczące tematu konsultacji. Uczestnicy mają możliwość przedyskutowania wszystkich aspektów w różnych grupach. Tym samym można wypracować wstępne pomysły oraz znaleźć kompromisowe rozwiązania. Taka dyskusja może okazać się dobrym punktem wyjścia przy dalszych etapach konsultacyjnych.

Więcej na temat World Cafe można znaleźć na stronie:

<http://partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/world-cafe>

d. Kropkokracja

Jest to innowacyjny i niestety dość rzadko stosowany sposób zbierania opinii w grupie. A metoda jest bardzo prosta. Przygotowujemy arkusze z proponowanymi pomysłami. Dla przykładu: miasto chce skonsultować remont lokalnej drogi, który zakłada nowe przejścia dla pieszych, miejsca parkingowe, ograniczenie prędkości, itd. Konkretnie pomysły umieszcza się na osobnych arkuszach, a uczestnicy spotkania stawiają kropki w odpowiedniej części, odzwierciedlającej stosunek uczestnika konsultacji do pomysłu. Można w ten sposób określić, które pomysły cieszą się największym zainteresowaniem czy poparciem i na tej podstawie przygotować kolejny projekt, który będzie poddany dyskusji na kolejnych etapach konsultacji.

Przykładowe wzory arkuszy można znaleźć na stronie:

<http://myobywatele.org/baza-wiedzy/kropkokracja>

e. Mapowanie problemu

Mapowanie problemu jest pogłębionym narzędziem, które pozwala określić zagadnienia i obszary konsultacji. Tę metodę można wykorzystać zarówno podczas spotkania, jak i przy badaniach ankietowych. Mapowanie przeprowadza się zwykle według dwóch technik: „5 x dlaczego” lub „jak? vs po co?”. W pierwszym kroku definiuje się przedmiot konsultacji, aby na podstawie mapowania zebrać jak największą ilość pomysłów i rozwiązań. Dzięki temu można znaleźć odpowiedzi na kilka pytań: jakie są jego źródła, jakie są jego objawy, kto może o nich wiedzieć, i jak rozwiązać dany problem. Podczas burzy mózgów można w kreatywny sposób skonkretyzować pomysły i wyselekcjonować je np. poprzez głosowanie.

Więcej na ten temat:

http://mik.krakow.pl/maszynownia-wiki/index.php?title=Mapowanie_problemu

f. Koła rozmowy

Koła rozmowy są sposobem na poznanie lokalnej grupy interesariuszy. Podczas spotkania osoby siadają w kole i przedstawiają swoje pomysły, wskazują na problemy i konkretne rozwiązania. Takie spotkanie można też przeprowadzić w przechodnich parach. Tworzy się wtedy dwa okręgi. Osoby przez jakiś czas rozmawiają ze sobą w pa-

Bez mapy w teren ani rusz!

Fot. Łukasz Broniszewski

rach, aby następnie przesunąć się względem siebie. Taki sposób prowadzenia dialogu pozwala na zapoznanie się z odmiennymi punktami widzenia, które staną się w przyszłości punktem wyjścia do kolejnych etapów konsultacji.

g. Ankieta

Ankieta wydaje się być bardzo dobrym narzędziem do wykorzystania przy nauce partycypacji społecznej w szkole. Dla pokolenia ludzi w średnim wieku ankieta kojarzy się z kartką papieru i żmudnym brnięciem przez masę skomplikowanych pytań. Obecnie jednak to nie papier, ale smartfon, jest dla młodzieży naturalnym instrumentem pracy. To czyni ankiety elektroniczne dobrym narzędziem do symulacji aktywności obywatelskiej. Ankieta internetowa ma co najmniej kilka zalet: może zapewniać anonimowość, jest szybka i stosunkowo łatwa w realizacji, umożliwia bezzwłoczne i obrazowe przygotowanie podsumowania, co ułatwia odbiór jej wyników.

W przypadku propozycji lekcji, doskonale sprawdzi się w symulacji szkolnego budżetu partycypacyjnego jako darmowe narzędzie do przeprowadzenia głosowania lub etapu dyskusji nad projektami i zdefiniowania obszarów problemowych w przestrzeni szkolnej. Ankiety Google i inne darmowe serwery ankietowe są doskonałymi narzędziami, które wzbogacą warsztat pracy nauczyciela.

Po więcej informacji na temat ankiet w partycypacji obywatelskiej zapraszamy na: <http://partycypacja.fise.org.pl/x/777930>

h. Warsztaty przyszłościowe

W tej metodzie celem jest wypracowanie wspólnej wizji np. inwestycji na osiedlu. W warsztatach uczestniczą zarówno mieszkańcy, jak i przedsiębiorcy, czy urzędnicy, dzięki czemu można podczas dyskusji przedstawić różne punkty widzenia. Często odbywa się to w grupach roboczych wyłonionych spośród uczestników. Przebieg warsztatów przyszłościowych składa się z czterech faz:

- 1) **Faza przygotowawcza**, w której uczestnicy zapoznają się ze sobą oraz z tematem dyskusji.
- 2) **Faza krytyki**, gdzie uczestnicy skupiają się tylko na negatywnych aspektach diskutowanego tematu. Etap ten kończy się prezentacją i omówieniem prac zespołu.
- 3) **Faza utopii**, w której uczestnicy kreślą idealną wizję realizacji projektu pozbawioną problemów omawianych w poprzedniej fazie. Ten etap również kończy się prezentacją wypracowanych pomysłów.
- 4) **Faza realizacji** jest etapem końcowym, podczas którego wcześniejsze pomysły i wizje przekuwane są w propozycje konkretnych działań. Ważne jest, aby w propozycjach brać pod uwagę dostępne zasoby, kompetencje instytucji, itd.

5.

Metody nauczania przydatne w edukacji obywatelskiej

„Gramy” konsultacje, symulujemy budżet obywatelski

a. Symulacja jako narzędzie wywoływania autentycznych emocji

Symulacja, gra symulacyjna, drama i inne tego typu formy są wręcz idealne do przeprowadzenia lekcji z zakresu konsultacji społecznych. Unikamy w ten sposób suchego przekazania informacji i angażujemy uczniów w przebieg procesu konsultacyjnego. Dzięki temu uczniowie mogą zapamiętać około 90% treści będących przedmiotem symulacji. Dzielimy klasę na podgrupy, wyznaczając uczniom konkretne role, np. urzędnika, wnioskodawcy, mieszkańca krytycznie nastawionego do projektu, dewelopera, itd. Symulujemy przebieg spotkania konsultacyjnego zgodnie z wyznaczonymi rolami i w ten sposób angażujemy uczniów również emocjonalnie. Uczestnicy szybko utożsamiają się z wyznaczoną rolą i szukają argumentów, na podstawie których mogą przekonać innych do swoich racji.

Podczas zajęć próbujemy kształtować w uczniach załóżek postawy aktywnej względem otaczającej ich przestrzeni i problemów oraz zachęcić do brania udziału w konsultacjach społecznych, kolejnych edycjach budżetu partycypacyjnego czy w wyborach do wszelkich ciał doradczych. W efekcie uczeń potrafi radzić sobie w sytuacji kryzysowej, przeciwności i ograniczeń w rozwiązywaniu auten-

Uczniowie wydają miejskie pieniądze – symulacja w Zespole Szkół Technicznych w Toruniu

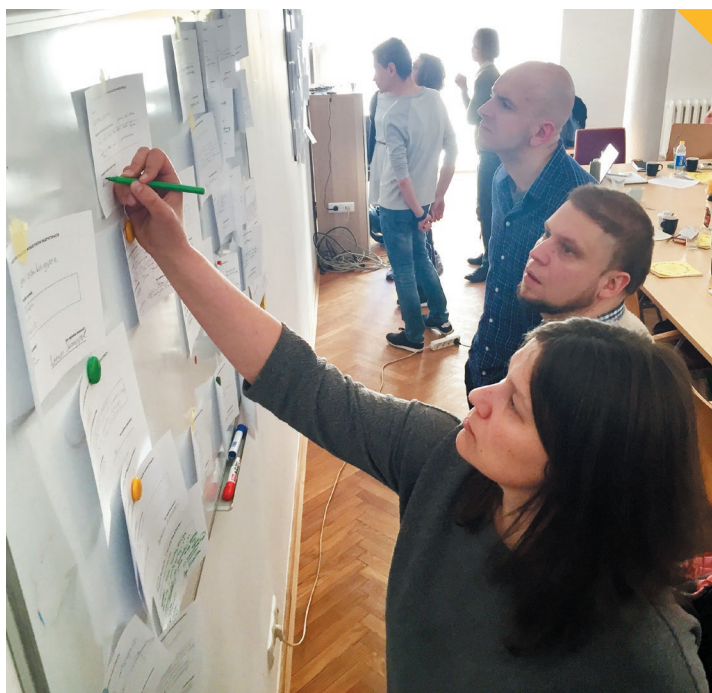
Fot. Anna Zglińska

tycznych problemów w przestrzeni miejskiej (prawo lokalne, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sprzeciw mieszkańców itp.). Doskonałym przykładem wywołania silnych emocji jest lekcja pt. „Biedronka” autorstwa Przemka Dziewitka, którą prezentujemy w drugiej części podręcznika.

b. Metaplan – droga do rozwiązania

Metaplan jest aktywizacyjną metodą prowadzenia dyskusji, podczas której uczestnicy mogą stworzyć diagram przedstawiający wnioski z omawianego tematu. Ta metoda sprawdza się bardzo dobrze przy wyjaśnianiu drażliwych kwestii lub rozwiązywaniu konfliktów. Metaplan zapisujemy w czterech polach: w pierwszym uczniowie odpowiadają „Jak jest?”, w drugim formułują odpowiedzi na pytanie „Jak być powinno?”, w trzecim zawiera się odpowiedź na pytanie „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?”, w ostatnim pojawiają się rozwiązania odpowiadające na pytanie „Co robić?”. Taki schemat umożliwia uczniom zdiagnozowanie problemu, z którym się zetknęli oraz wskazuje drogę do jego rozwiązania w sposób samodzielny. W ten sposób skłaniamy ucznia do myślenia, zwiększamy umiejętności analizy oraz oceniania faktów, sądów czy propozycji rozwiązań.

W stosowaniu tej metody dużą przeszkodą może być pewna wykształcona niesamodzielność uczniów. Jest to zadanie otwarte, w którym trudno przewidzieć jakie odpowiedzi padną ze strony młodzieży, choć można próbować. Nie trzeba się tym zrażać, przy odpowiednim wsparciu nauczyciela, tworzący metaplan z pewnością mile zaskoczą wynikami pracy i indywidualnym spojrzeniem na omawianą problematykę.

Metaplany, mapy myśli i inne tego typu metody przydają się również dorosłym, np. w organizacji Forum Praktyków Partycypacji

Fot. Łukasz Broniszewski

c. Listy obywatelskie, pisma urzędowe

W trakcie każdego procesu konsultacyjnego, bądź podczas składania projektu do budżetu partycypacyjnego prędzej czy później należy złożyć oficjalne pismo do urzędu. Mieszkańcy miasta mają wiele możliwości składania pism. Od zapytań w trybie dostępu do informacji publicznej, przez petycje, po konkretne wnioski np. do budżetu partycypacyjnego lub o dofinansowanie projektu w ramach inicjatyw lokalnych. Zwykle urząd miasta w ogłoszeniu o konsultacjach czy budżecie partycypacyjnym załącza gotowe wzory pism. Petycje i inne pisma wysyłane przez mieszkańców do rady miasta lub prezydenta można znaleźć też na stronach Biuletynu Informacji Publicznej.

Warto z uczniami omówić wzory pism urzędowych, aby zdobyli dzięki temu praktyczne umiejętności, które będą mogli wykorzystać później w swej aktywności obywatelskiej. Dobrze napisane pismo może nie tylko przyspieszyć procedurę, ale pozytywnie wpłynąć na rozpatrzenie danego wniosku, który nie zostanie cofnięty z powodów formalnych. Doskonałym przykładem zaangażowania uczniów do pisania tego typu pism jest akcja Amnesty International – Maraton Pisania Listów w sprawach więźniów politycznych.

d. Dyskusje

Dyskusja jest jednym z podstawowych sposobów nie tylko konsultacji społecznych. Po wyznaczeniu tematu dyskusji jesteśmy w stanie podczas jej przebiegu zebrać racje różnych stron i odmienne punkty widzenia, następnie na tej podstawie wypracować możliwe rozwiązania i wnioski. Dyskusja może odbywać się na zasadzie burzy mózgów, dyskusji panelowych, mediacji czy debat. W ten sposób wszystkich uczniów można zaangażować w przebieg dyskusji. Można podzielić klasę na dwie lub kilka grup, z których każda będzie reprezentować odmienny punkt widzenia. Można też spośród uczniów wybrać osoby moderujące lub oceniające przebieg dyskusji.

Żadne nowoczesne techniki komunikacji nie zastąpią dyskusji i spotkania na żywo.

Fot. Łukasz Broniszewski

e. Akwarium czyli jak rozwiązać „Biedronkę”

Akwarium jest jedną z metod dyskusji. Łatwo jest sobie wyobrazić jej przebieg, jeśli nawiążemy do samej nazwy. Część uczniów staje po „drugiej stronie szyby” i obserwuje swoich kolegów, niczym rybki pływające w akwarium. W scenariuszu lekcji z wykorzystaniem tego sposobu dzielimy uczniów na dwie grupy. Jedna grupa siada w kole i dyskutuje na zadany temat w wyznaczonym czasie. Pozostałe osoby siedzą po zewnętrznej stronie koła i obserwuje przebieg debaty. Osoby z grupy obserwatorów mają za zadanie analizowanie stosowanych argumentów, stosowania się do regulaminu dyskusji czy zachowań dyskutantów. Po zakończeniu dyskusji można zamienić grupy rolami, tak żeby wcześniej dyskutujący obserwowali dyskusję.

W tej metodzie nie tyle chodzi
o wypracowanie konkretnych rozwiązań,
co o doskonalenie umiejętności dyskusowania.

Istotne są umiejętności formułowania skutecznych argumentów, spokojnego i rzeczowego wyrażania opinii oraz trzymanie się wyznaczonego tematu.

Jest to doskonałe narzędzie do zastosowania w przypadku wspomnianej wcześniej „Biedronki”. Akwarium może stanowić element i kontynuację tej lekcji jako dyskusja o przeprowadzonej symulacji (dyskusja radnych i mieszkańców). Obserwatorzy i uczestnicy wspólnie mogą się zastanowić, co należałoby poprawić, żeby zapewnić warunki do wytworzenia rozsądnego kompromisu wokół „Biedronki” oraz przeanalizować sytuację, emocje i argumenty, jakie pojawiły się podczas lekcji.

CZĘŚĆ II. Scenariusze

6. Temat lekcji:

Partycypacja społeczna w pigułce. „Włącznik Obywatelski”

I. Założenia metodyczne

POZIOM I. Wiadomości

KATEGORIA A. Uczeń zna, wie, pamięta:

- ★ Pojęcia: partycypacja obywatelska, konsultacje społeczne, budżet partycypacyjny, wniosek budżetowy, rada okręgu, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, deweloper.

KATEGORIA B. Uczeń rozumie:

- ★ w jaki sposób działa budżet miasta i budżet partycypacyjny,
- ★ ograniczenia mieszkańców i możliwości wpływu na miasto,
- ★ na czym polegają konsultacje społeczne.

POZIOM II. Umiejętności

KATEGORIA C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych

Uczeń potrafi:

- ★ planować i projektować zmiany w oparciu o budżet,
- ★ liczyć koszty proponowanych zmian,
- ★ planować przestrzeń zgodnie z potrzebami mieszkańców,
- ★ radzić sobie w sytuacji kryzysowej,
- ★ pokonywać przeciwności i akceptować ograniczenia w rozwiązywaniu problemu w przestrzeni miejskiej (prawo lokalne, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sprzeciw mieszkańców itp.),
- ★ odnajdywać elementy najbliższego otoczenia na planie miasta,
- ★ planować w oparciu o mapę,
- ★ negocjować w sytuacji zderzenia sprzecznych interesów,
- ★ poszukiwać rozwiązań samodzielnie działając pod presją czasu.

Kategoria D: Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych.

Uczeń potrafi:

- ★ Stosować nietypowe metody rozwiązania problemu.

POZIOM III. Kształcone postawy i przekonania

Podczas zajęć próbujemy ukształtować w uczniach postawę aktywną względem otaczającej ich przestrzeni i problemów oraz zachęcić do brania udziału w konsultacjach społecznych, kolejnych edycjach budżetu partycypacyjnego czy wyborach do wszelkich ciał doradczych. Jednocześnie uświadamiamy uczniom, że w pracy społecznej mogą spotkać się z konkretnymi ograniczeniami i przeszkodami wynikającymi z praw czy z oczekiwań współmieszkańców.

1. Środki dydaktyczne:

- czarno-biały wielkoformatowy plan najbliższej okolicy - darmowe plany miast i ich wycinków dopasowane do wydruku cyfrowego można uzyskać ze strony www.openstreetmap.org, korzystając z opcji „Udostępnianie / Pobierz”. Są one przygotowane wektorowo, bez strat w jakości. Gotowy plik można wydrukować na drukarce domowej lub wielkoformatowej,
- gotowe elementy gry (do naklejania na plan): ławki, drzewa, kosze na śmieci, chodniki, elementy małej architektury, lampy uliczne, stojaki rowerowe wycenione na konkretne kwoty zgodnie z zasadą 1 kropka = 10 tys. złotych (załącznik 4),

Uwaga! Lekcję tą można również zrealizować w formie nauczania indywidualnego „jeden na jeden”, w szkole lub w domu oraz w formie zajęć w pracowni komputerowej przy pomocy narzędzia znajdującego się na stronie: <http://wo.stabilo.org.pl>. Zawiera ono elektroniczną wersję gry z mapami oraz plik PDF z obrazkami do ściągnięcia.

- tabelka z budżetem (załącznik 1),
- scenariusze dla wylosowanych uczniów przeszkadzających w realizacji planu grupy (załącznik 2),
- notatka w formie ulotki (załącznik 3).

2. Metody kształcenia: burza mózgów, scenka-gra, pogadanka.

3. Zasady nauczania: zasada pogłębienia, zasada samodzielności, zasada przystępności, zasada operatywności wiedzy.

4. Forma pracy: zbiorowa, praca w grupach.

II. Tok lekcji:

Ogniwa lekcji	Czynności
I. Czynności organizacyjne 2 min	<p>Nauczyciel: – Dzień dobry, proszę o to, abyście usiedli na krzeselkach w okręgu. Dzisiejsza lekcja będzie miała inny przebieg niż zazwyczaj. Bardzo proszę o aktywne uczestnictwo w zajęciach. Wasza aktywność i pomysłowość zostaną nagrodzone ocenami i plusami. Na stołach znajdują się wszelkie pomoce, dzięki którym przeprowadzimy zajęcia. Nie wyciągajcie zeszytów ani podręczników w tym momencie.</p> <p>Uczniowie: Witają się. Przygotowują się do lekcji.</p> <p>SALA MUSI BYĆ PRZYGOTOWANA WCZEŚNIEJ: 2 stoły „planistyczne” wraz z klejami i karteczkami do przyklejania oraz załącznikiem 1, krzeselka w kręgu – brak możliwości siedzenia przy stole – kreujemy faktyczną przestrzeń konsultacji społecznych.</p> <p>Uczniowie: Zajmują miejsca, pobierają materiały.</p>

c.d. →

<p>II. Rekapitulacja wtórna 3 min</p>	<p>Prowadzący nawiązuje do posiadanej przez uczniów wiedzy i zadaje pytania: Nauczyciel: – W jaki sposób odbieracie waszą drogę do szkoły, to osiedle i otoczenie budynku? Jakie odczucia macie poruszając się w tej przestrzeni? Wskażcie plusy i minusy tego osiedla. – Co się ostatnio tu zmieniło? Jak wam się podobają te zmiany? Wskażcie je i oceńcie ich przydatność, estetykę. Uczniowie: Mówią o swoich odczuciach związanych z okolicą. Mogą pojawić się informacje o plusach osiedla, zieleni, infrastrukturze oraz minusach poczuciu niebezpieczeństwa, brakach w oświetleniu, zagrożeniu ze strony ruchu samochodowego.</p>
<p>III. Słowo wiążące 5 min</p>	<p>1. Pytania: Nauczyciel: – Co byście zmienili w najbliższym otoczeniu i dlaczego? Uczniowie: Wskazują obszary proponowanych zmian i uzasadniają ich konieczność. Nauczyciel: – Wymieniliście kilka pomysłów. Dziś dowiecie się, jak wygląda w praktyce wcielanie takich zmian w życie. Tematem dzisiejszej lekcji będzie: Partycypacja społeczna w pigułce. „Włącznik Obywatelski”. Dziś wcielicie się w role, zupełnie inne od tych, które na co dzień pełnicie. Wyobraźcie sobie, że ktoś podarował wam 1 milion złotych, na to żeby wprowadzić konkretne zmiany na osiedlu. Macie za zadanie wydać ten 1 milion w taki sposób, aby osiedle zmieniło się na lepsze dla uczniów, odwiedzających, a przede wszystkim mieszkańców. Musicie wydać 1 milion – inaczej możecie się spotkać z zarzutem, że na osiedlu nie ma takich potrzeb i w następnym roku kwota zostanie zmniejszona. Spróbujcie zostać na moment tymi, którzy decydują o kształcie miasta! Uczniowie: Słuchają.</p> <p>2. Podział zadań: a) Nauczyciel: – Proszę o odliczenie w kolejności, tak jak siedzicie 1 i 2. „Jedynki” zajmą się pierwszym stołem, „dwójki” drugim. Uczniowie: Dokonują podziału na grupy, przechodzą do swoich stołów pracy.</p> <p>b) Nauczyciel: – Wybierzcie „szefów” grup oraz skarbników. Zadaniem skarbnika będzie policzenie wydatków grupy, tak aby wydać pełen milion złotych. Uczniowie: Wybierają szefów grup oraz skarbników. Zapoznają się z materiałami.</p> <p>c) Nauczyciel: – Potrzebuję spośród was czterech osób chętnych do zupełnie innego działania i specjalnych ról. Osoby chętne proszę o podjęcie, tymczasem podam zadanie. Uczniowie: Zgłaszają się do zadania dodatkowego, podchodzą do nauczyciela.</p> <p>d) Nauczyciel: – Obydwie grupy mają za zadanie za pomocą gotowych kart zaprojektować zmiany na osiedlu zgodnie z potrzebami waszymi i mieszkańców osiedla oraz mieszcząc się w posiadanym budżecie. Przypominam, że jest to 1 milion złotych i nie może nie zostać wykorzystany. Macie również kartę „własny pomysł”, którą możecie wykorzystać. Gdy skończycie pracę, zaprezentujecie nam swoją wizję zmian na osiedlu. Szefowie grup wraz ze skarbnikiem będą mieli za zadanie przekonać mnie i klasę do swojej wizji za pomocą argumentów merytorycznych i finansowych. Macie na to 15 minut. Czas start! Uczniowie: Słuchają, przechodzą do wykonywania zadania.</p>

c.d. →

	<p>e) Na osobności nauczyciel przekazuje role czterem uczniom (załącznik 2): Nauczyciel: – Waszym zadaniem będzie trochę poprzekadzać kolegom. Wcielicie się w autentyczne role, napisane dla was. Wasi koledzy będą musieli sobie z wami poradzić za pomocą negocjacji, zadawania pytań lub nawet przekupstwa. Nie każde z was może wygrać. Deweloper nie kupił gruntu, o którym mówi, tylko gra ważniaka. Natomiast miejscowy plan zagospodarowania zawsze obowiązuje i zawsze wygrywa. Mieszkańcy muszą uzyskać sytuację win-win, natomiast urzędniczka nie odpuści, chyba, że dostanie coś słodkiego do kawy. Proszę o to, żebyście przeskadzali parami. Ja was przedstawię. Uczniowie: Zapoznają się z rolami, wczuwają się w sytuację.</p>
<p>IV. Omówienie treści kształcenia 20 min</p>	<p>1. Zadaniem nauczyciela w tej części będzie zachęcanie młodzieży do działania, pomoc w rozwiązywaniu problemów, wyjaśnianie nieścisłości. Po ok 8–10 minutach zaprasza do udziału w planowaniu uczniów, którzy otrzymali role „przeszkadzaczy”. Każda grupa otrzymuje dwóch „przeszkadzaczy”. Uczniowie: Pracują z mapą, przeliczają budżet, przyklejają gotowe elementy zgodnie z ustaleniami grupy, wyceniają własne pomysły i formułują je. Nauczyciel: – Drodzy planujący, w trakcie naszej pracy na naszym osiedlu pojawili się specjaliści goście. Mają oni swoje uwagi do waszej pracy i chcieliby się nimi podzielić. Proszę wysłuchajcie ich stanowisk i spróbujcie wypracować kompromis lub też – jeśli interesy gości i wasze są nie do pogodzenia – pokonać gości-przeciwników, aby zrealizować swój projekt. Grajcie czysto, negocjujcie, słuchajcie. Nie z każdym przeciwnikiem możecie wygrać. Uczniowie: Zapoznają się z „przeszkadzaczami”, negocjują z nimi, próbują wypracować kompromis lub pokonać przeciwników.</p> <p>2. Prezentacja pomysłów: Nauczyciel: – Przejdźmy do prezentacji pomysłów. Czy udało wam się dokończyć zadanie? Oceniać będę formę prezentacji, sposób poradzenia sobie grupy z „przeszkadzaczem”, wypracowane rozwiązania i procent wykonania budżetu. Uczniowie: Prezentują swoje pomysły, argumentują za nimi, wskazują procent wykonania budżetu, uzasadniają konieczność zmian.</p> <p>3. Analiza przebiegu zadania: Nauczyciel: – Drodzy przeskadzający, w jaki sposób grupy poradziły sobie z wami i waszymi uwagami? Komu udało się osiągnąć kompromis, kto przegrał, kto wygrał? – Czy grupa osiągnęła swój cel? W jaki sposób? – Jakie metody wybrano, aby was pokonać? Jaka była ich skuteczność i jak sądzicie – dlaczego tak wysoka/niska? Uczniowie: Opowiadają o problemach z jakimi się spotkali i skuteczności / nieskuteczności. Podają sposoby, jakie zastosowały grupy. Oceniają ich skuteczność. Wskazują przyczyny skuteczności / nieskuteczności grup.</p> <p>4. Ocena: Nauczyciel: – Moim zdaniem lepiej z zadaniem poradziła sobie grupa numer jeden / dwa i otrzymuje plusy. Chciałbym nagrodzić ich za kreatywność / racjonalność wydatków / poradzenie sobie z problemami / wypracowanie kompromisu. Dodatkowo chciałbym nagrodzić oceną bardzo dobrą szefa / szefową grupy / skarbnika / przeskadzającego za bardzo aktywne uczestnictwo etc. Gratuluję wszystkim!</p>

c.d. →

<p>V. Rekapitulacja pierwotna 10 min</p>	<p><i>W ramach rekapitulacji nauczyciel zadaje pytania:</i></p> <p>Nauczyciel: – W jaki sposób wydatkuje się publiczne pieniądze? – Jak czuliście się w roli wydających? – Jakimi zasadami powinno się kierować wydając te pieniądze i projektując zmiany w najbliższym otoczeniu? – Jakie ograniczenia napotkaliście? – W jaki sposób mieszkańcy mogą mieć wpływ na miasto?</p> <p>Uczniowie: <i>Odpowiadają. Mówią o trudnościach i sukcesach w grze, swoich odczuciach i ograniczeniach. Formułują zasady wydawania publicznych pieniędzy: kompromis, dobro wspólne, zgodność z potrzebami mieszkańców, zgodność z prawem miejscowym, zadania publiczne.</i></p> <p><i>Nauczyciel tłumaczy skąd się wziął pomysł na zadanie:</i></p> <p>Nauczyciel: – To, w czym braliście udział, przypominało do złudzenia faktycznie dziejące się spotkania na temat zmian w przestrzeni miejskiej zwane konsultacjami społecznymi. Praca pod presją czasu, konflikty interesów, emocje, liczne przeciwności, ale przede wszystkim doskonale pomysły – to wszystko faktycznie zdarza się podczas konstruowania budżetu miejskiego. To ćwiczenie zostało zainspirowane sytuacją, która miała miejsce w Łodzi kilka lat temu. Urząd Miasta na zapoznanie się mieszkańców z projektem budżetu – skomplikowanego dokumentu, który ma kilkaset stron – wyznaczył zaledwie 4 dni. Stąd też zaledwie 15 minut na realizację waszego zadania. – Czy ograniczony budżet był pomocą czy przeszkodą? Dlaczego? – Jak czuliście się w przydzielonych rolach? Jakie emocje wywołała w was ta gra? – Czy chcielibyście, żeby część pomysłów wdrożono?</p> <p>Uczniowie: <i>Określają skutki posiadania ograniczonego budżetu. Wskazują plusy i minusy. Mówią o emocjach, jakie odczuwali podczas gry. Deklarują chęć wdrożenia.</i></p> <p>Nauczyciel: – Jeśli chcielibyście, żeby tak, jak w Waszych projektach, przed szkołą pojawiła się ławka, lampa czy przejście dla pieszych, nic nie stoi na przeszkodzie. Już teraz, niezależnie od tego ile macie lat, możecie brać udział w takich spotkaniach – tym razem prawdziwych, z prawdziwymi mieszkańcami i urzędnikami. Te spotkania w mieście nazywamy konsultacjami społecznymi. Dotyczą spraw ważnych: budowy dróg, programów i strategii, ale każdy głos w nich wypowiedziany liczy się tak samo – niezależnie od tego czy macie 9 czy 99 lat. Kolejną metodą jest budżet partycypacyjny zwany też obywatelskim – specjalna forma budżetu oddana we władanie mieszkańcom. Mieszkańcy mogą składać wnioski do budżetu, po ich ocenie formalnej, poddawane są głosowaniu. Największe i mieszczące się w kwotach przeznaczonych na daną część miasta, są realizowane w następnym roku budżetowym. Wystarczy wypełnić prosty formularz. Nic nie stoi na przeszkodzie, żebyście swoje pomysły zgłaszali do budżetu miejskiego – wówczas po ocenie na komisji budżetowej mogą zostać oddane do realizacji. Krótką ściągawką, w jaki sposób możecie wdrożyć pomysły, niech będzie notatka, którą wklejcie do zeszytu (<i>rozdaje „Twój Włacznik” – załącznik 3</i>). Przepiszcie również temat dzisiejszej lekcji.</p> <p>Uczniowie: <i>Słuchają. Wklejają notatki do zeszytu, przepisują temat lekcji.</i></p>
<p>VI. Czynności końcowe 5 min</p>	<p>Nauczyciel: <i>Żegna się z uczniami i dziękuje za lekcję. Sprząta salę wraz z uczniami.</i></p> <p>Uczniowie: <i>Sprzątają salę wraz z nauczycielem.</i></p>

 Załącznik 1.

Budżet osiedlowy

Lp.	Nazwa wydatku	Kwota
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
		1 000 000 zł

Załącznik 2.

Role

Grupa niezadowolonych mieszkańców

Jesteś przedstawicielem grupy niezadowolonych mieszkańców bloku. Nie chcecie żadnych zmian pod swoimi oknami, ponieważ przyzwyczailiście się do widoku z okien. Przyszli do was kiedyś młodzi ludzie z petycją o zrobienie klubu osiedlowego w pralni waszego budynku. Niestety, z klubu osiedlowego wyszły nici, młodzi tylko pili tam piwo i puszczała hałaśliwą muzykę.

Potem klub zamknięto. Cenicie sobie spokój i niezmienność.

Zadanie: Podchodzisz do stolika i krzyczysz: STOP ZMIANOM NA OSIEDLU! STOP ZMIANOM NA OSIEDLU! Wyklócasz się, że nie chcesz zmian. Jeśli grupa nie ustępuje piszesz skargę do urzędu. Jeśli grupa nie ustępuje – wzywasz telewizję. Negocjujesz. Musicie osiągnąć kompromis.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Każde miasto czy gmina dzieli sobie swój teren na części. Każdą z części miasta opisuje i wskazuje, jak ma wyglądać w przyszłości. Ustala wysokość domów, gdzie mają być parki, parkingi i drogi. Ty uosabiasz ten plan. Zawsze wygrywasz. Jesteś niemal niemożliwy do zmiany i niewzruszony, jak skała.

Zadanie: Twoim zadaniem jest w momencie, kiedy grupie będzie szło jak najlepiej, przerwać im i powiedzieć: „Ale w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego tu ma być droga! Czteropasmowa z ekranami akustycznymi!”. Bądź jak Snape z Harrego Pottera, przerwij kolegom i koleżankom dobrą zabawę. Grupa może na tym terenie dokonać jedynie zagospodarowania nietrwałego i tymczasowego, dopóki nie powstanie droga.

Niechętni urzędnicy

Przyszła do was grupa młodych ludzi z osiedla i chcą coś. Nieważne co, ale COŚ. A dziś akurat wam się nie chce. Kawki byście się napili, nie ma nic do kawy, przydałyby się czekoladki jakies, a oni tak po prostu przyszli i chcą. No jeszcze czego. I chcą na wczoraj wszystko! Jakies ławki, parki, parkingi? Trzeba wypełnić formularz B-67, NIP 7, CIT-8/0, zebrać listę podpisów, najlepiej 150, CZYTELNYCH. No, tak łatwo to nie będzie. Nie dziś. Dziś w urzędzie chcemy się napić kawy. I nie ma czekoladek!

Zadanie: Gdy Waszym kolegom będzie dobrze szło, wy zażądajcie listy z podpisami wszystkich w grupie lub czegoś słodkiego do kawy. Inaczej nie przyjmiecie budżetu, który tworzy grupa.

Deweloper, który ma plany względem terenu, na którym najbardziej zależy grupie

Podjeżdżasz swoim wypasionym SUV-em na zagranicznych rejestracjach pod „swoją” działkę i widzisz, że jakaś grupka młodych planuje jakies drzewa, parki, parkingi? Coś chcą od działki, którą sobie upatrzyłeś na blok. Masz już prawie warunki zabudowy, posmarowałeś gdzie trzeba. Tylko kupić i budować. Wielki 10-piętrowy blok z ogromnymi balkonami i morzem parkingów wokół. Zero zieleni, zero drzew, zero kwiatów, sam beton, tak, jak lubisz najbardziej.

I oni, ci młodzi, czegoś tu chcą! Inwestycja zagrożona, czerwony alarm! SOS!

Zadanie: Ostentacyjnie dzwonisz przy grupie do znajomego dyrektora. Udajesz, że załatwiliście sprawę. Przychodzisz i mówisz: „My was nie lubimy! Wy nam przeszkadzacie, ale i tak zrobimy tu blok”. Siejesz postrach. Przy sprzeciwie udajesz, że dzwonisz po „chłopaków”. Wkurzasz grupę. Ale nie masz prawa własności do terenu, więc pamiętaj, Twój sprzeciw jest nieskuteczny!

Załącznik 3.
Notatka z lekcji

Twój WŁĄCZNIK

Jak już teraz możesz zmieniać miasto?

1. Konsultacje społeczne

Są realizowane w Toruniu głównie przez Wydział Komunikacji Społecznej i Informacji Urzędu Miasta Torunia. Już teraz możesz brać w nich udział! Twój głos się liczy! Jeśli chcesz, żeby mieszkańcy przedyskutowali jakiś ważny temat, możesz sam go zgłosić do harmonogramu konsultacji.

2. Budżet Partycypacyjny

Co roku wiosną miasto ogłasza nabór pomysłów na projekty. Możesz zgłosić swój pomysł do puli projektów ogólnomiejskich i osiedlowych (już od 16 roku życia). Wystarczy wypełnić krótki formularz i zebrać 15 podpisów poparcia. Po weryfikacji następuje głosowanie. Wyniki pojawiają się w połowie lata, a realizowane są w następnym roku budżetowym.

3. UWAGA! Budżet miasta!

Każdy mieszkaniec ma prawo złożyć swój wniosek do budżetu miasta. Nie ma sprecyzowanej procedury. Wystarczy, że będzie dotyczył zadań samorządu. Wnioski składa się jesienią.

4. Rady

W Toruniu jest ich kilkanaście włączając Rady Okręgów. Wszystkie mają charakter społeczny. Już teraz możesz zostać wybrany do Młodzieżowej Rady Miasta Torunia. Możecie kandydować do Rady Okręgu i do Rady Miasta tuż przed 18-stką (urodziny muszą być najpóźniej w dniu wyborów).

Informacje o Budżecie Partycypacyjnym

znajdziesz wczesną wiosną na: **www.torun.pl**

Informacje o aktualnych konsultacjach: **konsultacje.torun.pl**

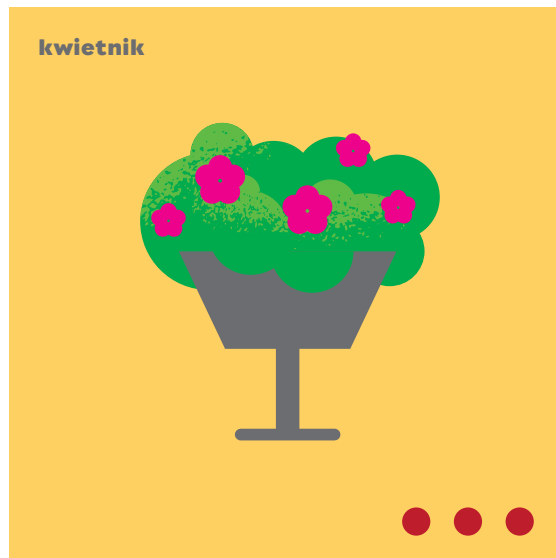
Partycypacja to bezpośrednie uczestnictwo obywateli w życiu społecznym, publicznym i politycznym. Partycypacja obywatelska opiera się na komunikacji z władzą. Skupia się na wzajemnym wspieraniu władzy oraz obywateli we wspólnym podejmowaniu decyzji.

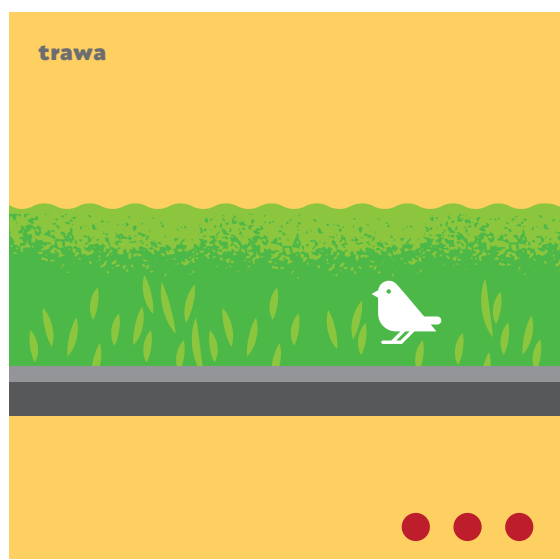
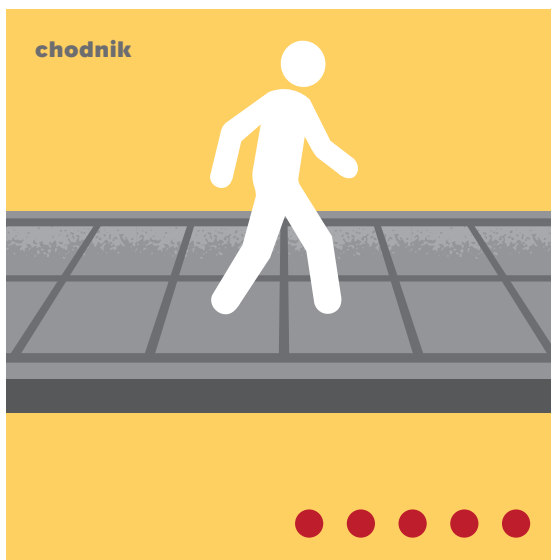
 Załącznik 4.

Karty do gry

więcej rodzajów kart do pobrania na stronie <http://wo.stabilo.org.pl>

 Załącznik 4. c.d.

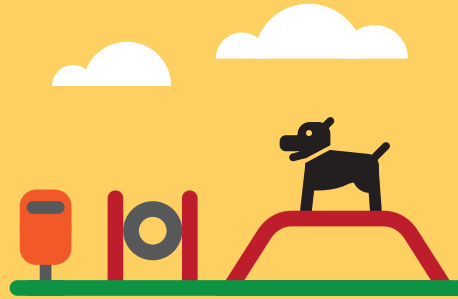

 Załącznik 4. c.d.

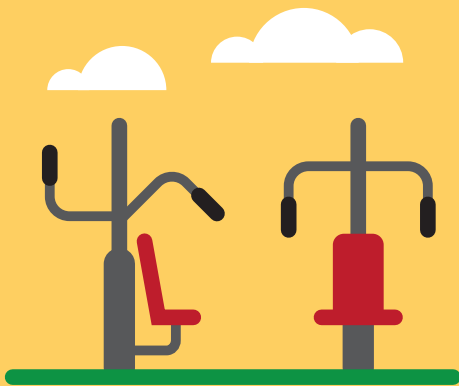
przystanek

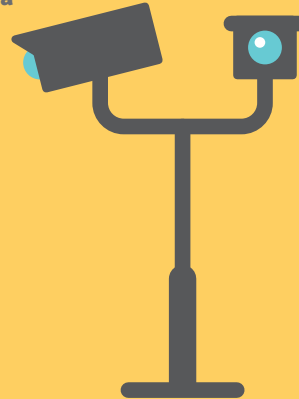
wybieg dla psów

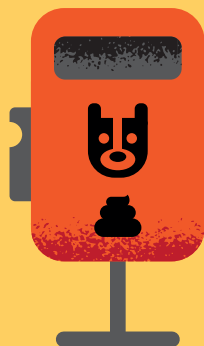
siłownia zewnętrzna

kamera

śmietnik na psie odchody z torebkami

własny pomysł

7. Temat lekcji:

Jak zostać planistą. Konsultujemy miejscowy plan zagospodarowania

(warsztaty, ok. 4 godziny lekcyjne)

I. Założenia metodyczne

CEL WARSZTATÓW: bezpośrednim celem jest zachęcenie dorosłych oraz młodzieży do czynnego udziału w partycypacji społecznej i wyrażenia opinii dot. zmian w mieście i zorganizowanie konkursu plastycznego wśród młodzieży.

POZIOM I. Wiadomości

KATEGORIA A. Uczeń zna, wie, pamięta:

- ★ pojęcia: partycypacja obywatelska, konsultacje społeczne, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, zrównoważony rozwój, terpy.
- ★ miejsca: Żuławy, Wisła.

KATEGORIA B. Uczeń rozumie:

- ★ do czego służy Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego.

POZIOM II. Umiejętności

KATEGORIA C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych

Uczeń potrafi:

- ★ czytać różnego rodzaju plany, odnajdywać miejsca na mapie oraz samemu nanosić zmiany,
- ★ planować i projektować zmiany w mieście w oparciu o własne doświadczenia, obserwacje i mapy,
- ★ pracować w grupie i wyrazić plastycznie swoje pomysły na planie,
- ★ myśleć przestrzennie i podejmować próby projektowania przestrzeni,
- ★ uwzględniać różnorakie funkcje przestrzeni w projektowaniu,
- ★ dostrzegać obszary problematyczne w swoim otoczeniu i definiować je,
- ★ porównywać materiały ikonograficzne i kartograficzne z przestrzenią miejscowości,
- ★ prezentować i podsumowywać swoją pracę oraz przekonywać innych do swojego zdania za pomocą argumentów.

KATEGORIA D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych

Uczeń potrafi:

- ★ uwzględniać aspekt historyczny oraz zielen w rozwoju przestrzennym miasta,
- ★ powiązać historię miejsca z lokalną architekturą.

POZIOM III. Kształcone postawy i przekonania

Uczeń:

- ★ dostrzega wartość estetyki w przestrzeni publicznej i tożsamości lokalnej, rozumie konieczność planowania przestrzeni i chętnie angażuje się w procesy konsultacji przestrzeni w swojej miejscowości.

1. Środki dydaktyczne:

- wielkoformatowy plan najbliższej okolicy – czarno-biały,
- gotowe elementy, śmieci, gazety, pudełka kartonowe, butelki itp.,
- materiały plastyczne: nożyczki, kleje, kredki, pisaki, farbki, kolorowe kartki, bibuła,
- stare zdjęcia miasta, plany formatu A3, stare i aktualne plany miasta, widokówki.

2. Metody kształcenia: burza mózgów, pogadanka, spacer badawczy, mapowanie.

3. Zasady nauczania: pogłębłości, samodzielności, przystępności, operatywności wiedzy.

4. Forma pracy: zbiorowa, praca w grupach.

II. Tok lekcji:

Ogniwa lekcji	Czynności
I. Czynności organizacyjne maks. 10 min	<p>Nauczyciel: – Dzień dobry. Dzisiejsze lekcje będą miały inny przebieg niż zwykle. Dziś spróbujemy się zastanowić nad tym, czym jest planowanie przestrzenne, a wy wcielicie się w rolę planistów, którzy tworzą miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. W pierwszej godzinie zaprowadzicie mnie na spacer, zwany badawczym, gdzie zastanowicie się nad dawnymi i obecnymi funkcjami pewnej części naszej miejscowości. W drugiej części, która potrwa około 1,5 godziny, spróbujecie zaproponować jej przyszłe funkcje podczas warsztatów plastycznych. Najlepsze prace zostaną nagrodzone ocenami.</p> <p>Uczniowie: Witają się. Przygotowują się do lekcji.</p> <p>Nauczyciel: – Proszę o odliczenie w grupach od 1 do 4. Jedyńki, dwójki, trójki i czwórki – każda z grup niech wybierze swojego lidera, a następnie już w grupach, weźcie do ręki mapy oraz zdjęcia, które znajdują się na stołach. Podejdźcie do planu powieszzonego na ścianie (wydruk z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).</p> <p>Uczniowie: Dzielą się na 4 kilkusobowe grupy. Wybierają „szefów” grup. Przygotowują się do wyjścia w teren.</p>
II. Rekapitulacja wtórna. Spacer badawczy 1 godz.	<p>1. Zadanie do wykonania:</p> <p>Nauczyciel: – Dziś spróbujecie się wcielić w role planistów. W każdej miejscowości, aby w przestrzeni panował ład, a domy nie stały do siebie plecami lub nogami do góry, co się nieraz zdarza, radni uchwalają miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Dziś będziecie taki plan konsultować od podstaw. Aby jednak zostać takim urbanistą-architektem, trzeba umieć czytać mapy i plany.</p> <p>Uczniowie: Słuchają.</p>

c.d. →

Nauczyciel: – Macie do dyspozycji wiele materiałów. Na planie zagospodarowania przestrzennego (dalej MPZP), który wisi na ścianie spójrzcie na ten obszar. Czy jesteście w stanie powiedzieć od razu, o które ulice i budynki chodzi? Spójrzcie proszę na mapki, które są na stołach i na te zdjęcia i plany wiszące w klasie, czy wiecie, jakim fragmentem naszej miejscowości będziemy się dziś interesować? Jak tam dotrzeć? Jak myślicie, o którą część chodzi?

Mapy załączone do MPZP są skomplikowane, zatem mogą być potrzebne liczne odpowiedzi w postaci pozostałych materiałów: zdjęć lotniczych, archiwalnych, innych map i planów. Można przygotować odpowiedzi na innych mapach, np. przedwojennej, z Open Street Map, Google Maps, mapie turystycznej, a w ostateczności, jako tzw. „koło ratunkowe” – zdjęcie lotnicze.

Uczniowie: Podchodzą do planu. Porównują otrzymane materiały. Podejmują próby samodzielnego zlokalizowania omawianego terenu. Korzystają z odpowiedzi.

Nauczyciel: – Zaprowadźcie mnie tam proszę, wyobraźcie sobie, że jestem gościem z daleka i nie wiem jak tam dojść. Zobaczmy czy dobrze traficie.

Uczniowie: Odpowiadają na pytania, udają się na miejsce planowanej zmiany. Prowadzą nauczyciela na miejsce.

2. Spacer badawczy.

Nauczyciel pyta:

Nauczyciel: – Czy wiecie jaka jest historia naszego miasta? Jak wyglądało przed 1945 rokiem? Co działo się u nas podczas II wojny światowej? Jakie są najważniejsze wydarzenia z historii miasta?

– Opowiedzcie mi, jak kiedyś wyglądało, np. 70 lub 100 lat temu?

– Jakie domy tu budowano? Jak wyglądały? Jak wyglądały ulice? Czy jesteście w stanie je sobie wyobrazić?

Uczniowie: Wskazują wydarzenia z przeszłości miasta. Podejmują próby opisanego wyglądu miasta w przeszłości. Opisują typowe domy, wygląd ulic. Wyobrażają sobie przestrzeń miasta z przeszłości.

Nauczyciel: – Każdy region i część Polski różnią się od siebie jeśli chodzi o warunki geograficzne i klimatyczne. Przez wieki ludzie dostosowywali się do panujących warunków, budując domy, które odpowiadały na te potrzeby. Np. w górach pełno jest bardzo spiczastych stromych dachów. Czy wiecie dlaczego?

Uczniowie: Próbuje wskazać przyczynę konieczności budowania stromych dachów w górach.

Nauczyciel: – Tak, śnieg na płaskim dachu potrafi być bardzo ciężki i niszczyć poszycie, a nawet spowodować zawalenie się dachu. Strome dachy powodują, że śnieg bardzo szybko z nich spada, ześlizguje się. Na Żuławach i w pradolinie Wisły wiele domów stoi na tzw. terpach, czyli sztucznie usypanych wzniesieniach, równoległe do Wisły. Jak myślicie, dlaczego?

Uczniowie: Próbuje wskazać przyczynę budowania na sztucznych wzniesieniach równoległe do Wisły na terenach zalewowych.

Nauczyciel: – Woda ma bardzo niszczące działanie. W przypadku powodzi, dom na terpie jest bezpieczny od zalania lub nawet zabrania przez wartki nurt. Fale omywają wzniesienie z prawej i lewej strony, nie napotykać na przeszkodę. A jakie domy budowało się tu, u nas? Dlaczego? Jak buduje się teraz? Czy są inne, charakterystyczne tylko dla naszej miejscowości? Czy możecie odróżnić dom postawiony w zeszłym roku tu, od takiego z innej miejscowości?

Uczniowie: Opisują cechy charakterystyczne budownictwa lokalnego w kategoriach wielkości, kształtu dachu, kolorów na elewacji, rodzaju okien, obecności balkonów, werand, materiału i techniki budowlanej. Porównują dawne domy do współczesnych.

c.d. →

	<p>Nauczyciel: – Mieszkańcy mają prawo do swojej tożsamości regionalnej. Wyraża się ona nie tylko w jedzeniu, zwyczajach i języku, ale też w krajobrazie i zwyczajach budowlanych. Żeby przestrzeń wokół nas była ładna, nie wystarczy, żeby sprzątno ulice. Potrzebne są również domy, które nie będą się ze sobą „gryzły”, a ich elewacje ze sobą „klóciły”, jak dwie koleżanki, które siedzą razem w ławce, ale się nie lubią.</p> <p>– Jak oceniacie jakość życia w naszym mieście? Co byście zmienili i dlaczego? – Jak wam się chodzi na piechotę, jeździ rowerem? Podajcie przykłady ulepszeń, które można wprowadzić, by poprawić te obszary. – Czy macie gdzie spędzać czas wolny? – Czy brakuje Wam jakiś usług, fryzjera, kosmetyczki, weterynarza w mieście? Jeśli tak, to jakich i dlaczego? – Czego brakuje w zakresie kultury? Czy jest coś, czego w mieście jest za dużo? Wskażcie i wytłumaczcie. Co byście zmienili?</p> <p>Uczniowie: <i>Odpowiadają na pytania. Wskazują obszary do zmiany w zakresie: spędzania czasu wolnego, usług, kultury, infrastruktury pieszej, rowerowej, samochodowej, transportu publicznego.</i></p> <p>Nauczyciel: – W jaki sposób obecnie jest wykorzystywany ten teren i otoczenie? – Jakie funkcje pełni a jakie funkcje chcielibyście nadać temu miejscu? – Czy są jakieś rzeczy, których wam brakuje w mieście, a mogłyby się tu znaleźć?</p> <p>Uczniowie: <i>Wskazują obecne funkcje terenu. Proponują własne rozwiązania w zakresie funkcji dla tego miejsca. Analizują możliwe rozwiązania.</i></p> <p>Nauczyciel: – Zapiszcie swoje pomysły w formie symboli na mapach. Zróbcie jak najwięcej notatek. Bacznie obserwujcie co się dzieje wokół i notujcie funkcje tej przestrzeni np. spacerową, rekreacyjną, komunikacyjną, rozrywkową, usługową, handlową. Zastanówcie się, czy te funkcje pasują do otoczenia.</p> <p>Uczniowie: <i>Tworzą własne mapy, na których znajduje się skrót przemyśleń i obserwacji związanych z miejscem przeznaczonym do zmiany.</i></p>
<p>III. Tok lekcji / warsztatów maks. 1,5 godz.</p>	<p>Po powrocie do klasy:</p> <p>Nauczyciel: – W drugiej części lekcji, waszym zadaniem będzie przygotowanie w grupach konkretnej wizji zmiany tego terenu. Przygotujcie za pomocą wszelkich udostępnionych materiałów plan/makiety przyszłego zagospodarowania tego terenu. Możecie kleić, budować, używać wycinków z gazet, rysować, malować. Na koniec przedstawiciele grup przedstawiają wyniki prac. Macie na to maksymalnie 1,5 godziny. Będziecie musieli uwzględnić:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kontekst historyczny 2. zasadę zrównoważonego rozwoju 3. opracowanie plastyczne i estetykę wykonania pracy 4. uwzględnienie funkcji potrzebnych w mieście, które ten teren mógłby zawierać. <p>Czas start!</p> <p>Uczniowie: <i>Tworzą własną propozycję zagospodarowania terenu w formie plastycznej (technika dowolna, również kolaż przestrzenny) zgodnie z zaleceniami nauczyciela.</i></p>
<p>IV. Czynności końcowe. Rekapitulacja pierwotna 5 min</p>	<p>Nauczyciel: – W taki sposób właśnie formułuje się zasady rządzące miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Spróbujcie na podstawie dzisiejszej lekcji sformułować kilka zasad, którymi muszą się kierować planiści przygotowując miejscowe plany zagospodarowania. <i>Zbiera prace. Wraz z klasą sprząta salę.</i></p> <p>Uczniowie: <i>Wymieniają zasady planistyczne: uwzględnienie kontekstu miejsca, uwzględnienie funkcji obecnych i pożądanых dla danego obszaru, dobro mieszkańców, estetyka itp. Wraz z nauczycielem sprzątają salę.</i></p>

8. Temat lekcji:

Akcja – symulacja – konsultacja.

Szkolny budżet partycypacyjny

(2 godziny lekcyjne)

I. Założenia metodyczne

POZIOM I. Wiadomości

KATEGORIA A. Uczeń zna, wie, pamięta:

- ★ pojęcia: partycypacja obywatelska, budżet obywatelski, budżet partycypacyjny, budżet miasta, głosowanie tajne bezpośrednie, zasady równościowe, zrównoważony rozwój, demokracja szkolna, lider społeczny, deliberacja.
- ★ daty: 1989
- ★ miejsca: Porto Alegre

KATEGORIA B. Uczeń rozumie:

- ★ zasady uchwalania i wydawania budżetu miasta,
- ★ proces budżetu partycypacyjnego – od deliberacji do realizacji projektu.

POZIOM II. Umiejętności

KATEGORIA C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych

Uczeń potrafi:

- ★ czytać ze zrozumieniem różnego rodzaju regulaminy,
- ★ wypełniać formularze urzędowe,
- ★ dotrzymywać urzędowych terminów,
- ★ planować i projektować zmiany w najbliższym otoczeniu w oparciu o własne doświadczenia, obserwacje, mapy i plany,
- ★ dyskutować, poszukiwać konstruktywnych rozwiązań,
- ★ ustalać priorytety zmian w najbliższym otoczeniu,
- ★ złożyć z pomocą osoby pełnoletniej własny wniosek do budżetu partycypacyjnego (właściwego), który spełnia wszelkie wymogi formalne i merytoryczne,
- ★ przestrzegać zasady dobrej wiary i poszanowania interesu ogólnego.

Kategoria D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych

Uczeń potrafi:

- ★ projektować mikro-kampanie promocyjne działań społecznych.

POZIOM III. Kształcone postawy i przekonania

Uczeń:

- ★ rozumie, że na każdym etapie życia może angażować się społecznie, niezależnie od wieku,
- ★ dostrzega wartość partycypacji społecznej, ale również akceptuje ograniczenia, które wynikają z prawa, wolności współmieszkańców.

1. Środki dydaktyczne

- regulamin budżetu partycypacyjnego z dowolnego miasta,
- formularze zgłoszeniowe, listy poparcia, wzory załączników i tym podobne (np. załączniki 2–3),
- szary papier, flamastry, kredki, farbki, nożyczki,
- plan szkoły wraz z otoczeniem,
- kserokopie planów szkoły wraz z otoczeniem (może być to wycinek z <https://www.openstreetmap.org>),
- do powieszenia – etapy realizacji budżetu partycypacyjnego do powieszenia na tablicy (załącznik 1).

2. Metody kształcenia: burza mózgów, pogadanka, spacer badawczy, mapowanie, kawiarenka obywatelska (opcjonalnie), warsztaty przyszłościowe (opcjonalnie).

3. Zasady nauczania: pogłębłości, samodzielności, przystępności, operatywności wiedzy.

4. Forma pracy: zbiorowa, praca w grupach.

II. Tok lekcji:

Ogniwa lekcji	Czynności
I. Czynności organizacyjne 3 min	<p>Nauczyciel: – Dzień dobry, dziś podczas lekcji spróbujemy zrobić coś innego. W naszym mieście/miejscowości/powiecie/województwie funkcjonuje budżet partycypacyjny. My spróbujemy zasymulować budżet partycypacyjny w szkole. Co to jest dowiedzieć się za moment, a teraz proszę, odliczcie od 1 do 5 i podzielcie się na pięć grup. Każda grupa niech zajmie miejsce przy stoliku.</p> <p><i>W zależności od tego, czy zabawa będzie dotyczyła jednej, kilku klas, bądź całej szkoły w taki sposób należy dostosować formę zajęć. Nasza propozycja: podział klasy na grupy i ustawienie ławek podwójnie (2 ławki, 4–6 krzeseł). Na ławkach przygotowane materiały plastyczne oraz regulaminy i wnioski budżetowe oraz mapy okolicy.</i></p> <p>Uczniowie: Siadają, słuchają, porządkują miejsce pracy zgodnie z metodą zaproponowaną przez nauczyciela.</p>
II. Rekapitulacja wtórna 5 min	<p>1. Nauczyciel zadaje pytania:</p> <p>Nauczyciel: – Czy wiecie czym jest budżet miasta? Jak się go tworzy? – Czy słyszeliście o budżecie partycypacyjnym? Co w okolicy zostało zrobione w ramach budżetu partycypacyjnego? Jak Wam się podoba? – Czy chcielibyście spróbować tak zadziałać?</p> <p>Uczniowie: Odpowiadają jak wygląda budżet miasta, próbują odpowiedzieć na pytania o zasadach jego tworzenia (tworzony na rok, formułowany w roku poprzednim, zamknięty, przeznaczony na cele publiczne, uchwalany przez radnych).</p>
III. Słowo wiążące 5 min	<p>Nauczyciel: – Budżet partycypacyjny, zwany też obywatelskim jest specjalną formą umowy społecznej – umowy pomiędzy mieszkańcami i radnymi oraz urzędnikami, że pewna pula budżetu miejskiego zostanie wydana zgodnie z życzeniem mieszkańców. Zazwyczaj o wydawaniu pieniędzy miejskich decydują radni i urzędnicy, a mieszkańcy nie biorą udziału w tym procesie.</p>

c.d. →

	<p>Pierwszy raz wprowadzono go w Porto Alegre w 1989 roku. W wielu miastach i powiatach w Polsce mieszkańcy mają możliwość zgłaszania swoich pomysłów i w procesie dyskusji lub głosowania wybierane są najlepsze do realizacji. Proces ten odbywa się na zasadzie umowy społecznej – nie ma regulacji prawnych, które obligowałyby radnych miejskich do przyjęcia wyników budżetu partycypacyjnego za obowiązujące. Proces współdecydowania poprzez dyskusję nazywamy deliberacją.</p> <p>Nauczyciel rozpisuje na tablicy etapy budżetu z perspektywy mieszkańca, prosi o zanotowanie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. deliberacja – dyskusje nad pomysłami i akcja promocyjna 2. składanie wniosków 3. weryfikacja wniosków 4. głosowanie 5. wdrażanie 6. monitorowanie i ewaluacja <p>Uczniowie: Notują w zeszytach etapy budżetu partycypacyjnego.</p> <p>Nauczyciel: – Pieniądze z budżetu miasta można wydać tylko na konkretne zadania związane z działalnością publiczną. Nie możecie z nich kupić sobie np. samochodu lub nowej komórki. Oczywiście z pewnymi wyjątkami. Zadaniem miasta jest organizowanie dowozów uczniów z niepełnosprawnościami do szkół, miasto może więc przeznaczyć pieniądze z budżetu na zakup takiego auta. Nie można z tych pieniędzy urządzić sobie np. ogródka przed domem, natomiast można urządzić teren zdegradowanych podwórek kamienicznych, jeśli będą one otwarte dla przechodniów, którzy chcieliby tam np. odpocząć na ławeczce. Zasadą wydatkowania jest zatem dobro publiczne oraz zasada dostępności. Wasze pomysły powinny realizować te dwie zasady. Ważne jest również to, że zasada dostępności powinna być wdrażana również poprzez możliwość skorzystania z finansowanych przez miasto zadań przez różne grupy: osoby starsze, rowerzystów i pieszych, rodziców z dziećmi oraz osób z niepełnosprawnościami. Liczne schody, brak wind i podjazdów, inwestycje w terenie dostępnym jedynie, gdy posiada się własny samochód i zdrowe nogi nie spełniają tych kryteriów. Zapoznajcie się z materiałami na stolikach. Macie dostępne formularze wniosków, list poparcia oraz mapy i regulaminy. Wszystko to będzie potrzebne podczas lekcji.</p> <p>Uczniowie: Zapoznają się z materiałami.</p> <p>Nauczyciel: – Wskażcie, proszę szkołę na mapie oraz kierunki świata. Gdzie znajduje się szkoła? Gdzie najbliższe przejście dla pieszych? A gdzie przystanek? – Czy wiecie już gdzie się „znajdujecie” na mapie? Czy możecie określić kierunki świata?</p> <p>Uczniowie: Analizują mapę. Wskazują strony świata i rozpoznają punkty na mapie.</p>
<p>IV. Tok lekcji. Spacer badawczy ok. 20 min</p>	<p>1. Spacer badawczy:</p> <p>Nauczyciel: – Przygotujcie się do wyjścia, zabierzcie ze sobą mapy i flamastry. Proszę o zaznaczanie wszystkich waszych spostrzeżeń na mapach.</p> <p><i>Metoda: spacer badawczy. Można do udziału w spacerze poprosić dyrektora szkoły lub kierownika administracyjno-gospodarczego, który odpowiadałby na bieżące pytania w roli eksperta.</i></p> <p>Uczniowie: Przygotowują się do wyjścia, wychodzą.</p>

c.d. →

Nauczyciel: – Jak wam się podoba otoczenie szkoły?

– Co byście chcieli zmienić? Zaznaczcie te miejsca na mapie.

– W jaki sposób? Zanotujcie swoje pomysły.

– A co zmienilibyście w samej szkole? W jaki sposób?

– W jakiej części czujecie się najlepiej? A w jakiej najmniej komfortowo?

Dlaczego? Zaznaczcie te strefy na mapkach.

Uczniowie: Odpowiadają na pytania, obserwują, zaznaczają na mapach obszary problemowe. Rozglądają się, zapoznają z topografią szkoły i otoczenia.

2. Powrót do klasy i deliberacja:

Nauczyciel prosi o podsumowanie spostrzeżeń i propozycje pomysłów rozwiązań zaobserwowanych problemów. Następnie prosi o ocenę tych pomysłów przez pozostałych uczniów. Można zastosować metodę konsultacyjną - Kawiarenka obywatelska.

Nauczyciel: – W jaki sposób odbieracie przestrzeń wokół szkoły? W jakich częściach czujecie się najlepiej i dlaczego?

– Które elementy waszym zdaniem należy poprawić i dlaczego?

– Jak oceniacie swoją drogę do szkoły i osiedle? Co warto zmienić? Dlaczego?

– Jak podobają się Wam pomysły kolegów i ich spostrzeżenia? Gdybyście mieli wybór, na które z nich oddalibyście swój głos? Dlaczego?

Uczniowie: Wracają do klasy, zajmują miejsca. Dyskutują, wypowiadają swoje zdanie, oceniają pomysły.

3. Pisanie wniosków do budżetu:

Będzie to 15 min pracy na lekcji lub (w przypadku realizacji zajęć na 2 godzinach – do przygotowania na następną lekcję).

Nauczyciel: – Spróbujcie przygotować w grupach wasze pomysły na zmiany w otoczeniu szkoły. Macie dostępne bardzo proste, autentyczne formularze wniosków do budżetu partycypacyjnego. Wypełnijcie je. Dyskutujcie między sobą, zadajcie sobie pytanie – co jest najlepsze dla tego osiedla i jego mieszkańców oraz uczniów szkoły? Sformułujcie konkretne zadanie do zrealizowania. Pamiętajcie o zasadzie dostępności i dobra publicznego. Wasz pomysł powinien również przyciągać głosy mieszkańców.

Uczniowie: Pracują w grupach. Formułują wniosek, dzielą się pracą, zbierają listy poparcia.

4. Etap promocji – 2 godzina lekcyjna:

Po przygotowaniu wniosków uczniowie przechodzą do etapu promocji i głosowania.

Nauczyciel prosi o przygotowanie plakatów promujących projekt w klasie/szkole.

Nauczyciel: – Sformułowaliście swoje wnioski do budżetu partycypacyjnego.

To dobrze, ale to, że udało się Wam to zrobić, nie gwarantuje ich realizacji.

Niektóre bronią się same, ale warto promować swój projekt i zgromadzić wokół niego grupę entuzjastów, którzy oddają na niego swój głos. Waszym zadaniem jest zaplanowanie kampanii promocyjnej waszych projektów wraz z plakatem, który będzie przekonywał do głosowania. Technika plastyczna dowolna, pamiętajcie o tym, aby umieścić informację o tytule projektu, głosowaniu i sposobie głosowania (urna w szkole, głosowanie tajne bezpośrednie).

Uczniowie: Przygotowują plakaty w grupach, zbierają listy poparcia, agitują.

Prezentują klasie swoje projekty zgłoszone do szkolnego budżetu partycypacyjnego.

Zachęcają do głosowania na swoje projekty.

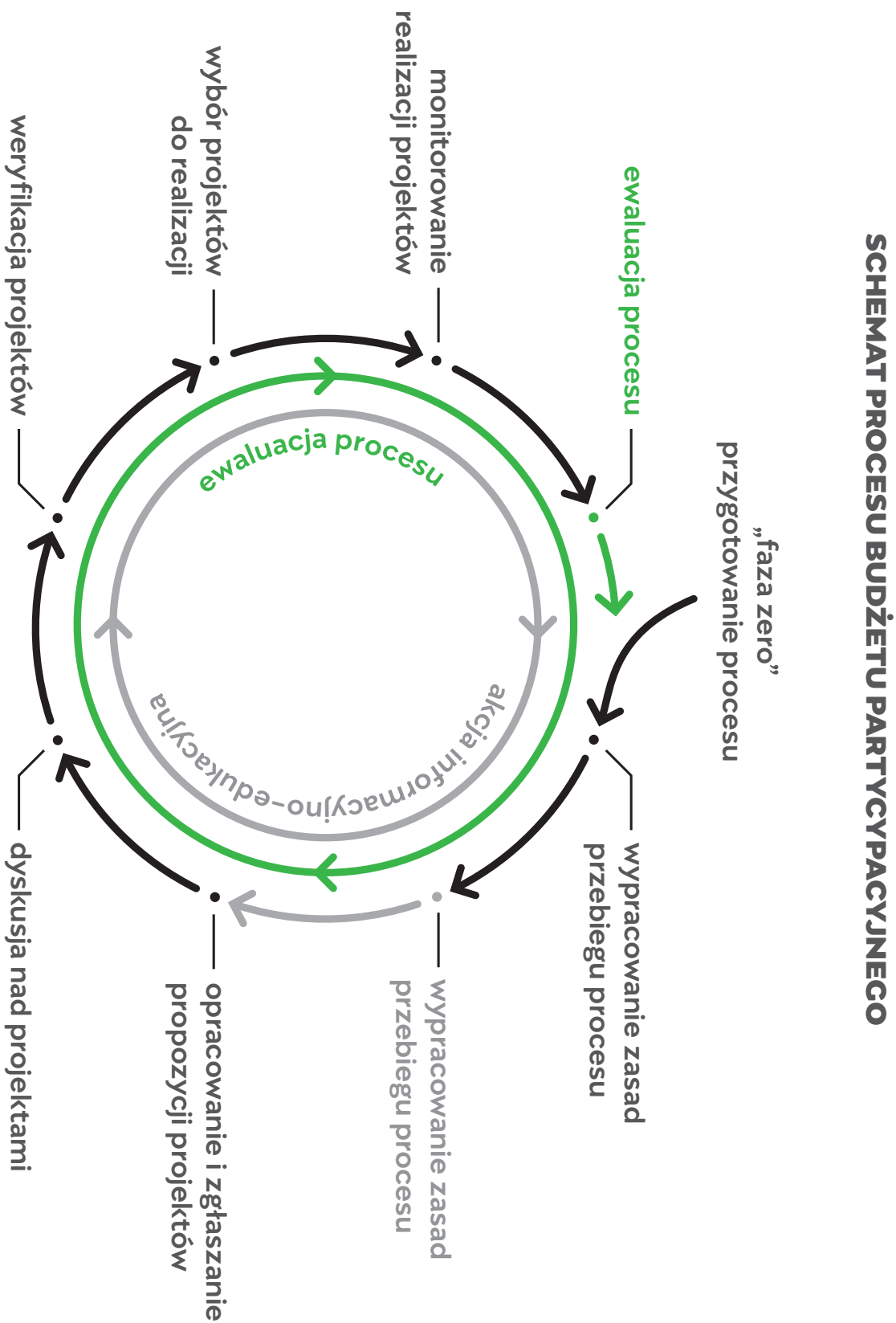
c.d. →

	<p>5. Ewaluacja i głosowanie:</p> <p>Nauczyciel: – Czy ktoś z was został przekonany podczas prezentacji? Na jaki projekt odda swój głos? Dlaczego na ten? – Który z projektów jest najlepszy, dlaczego? Podajcie argumenty.</p> <p>Uczniowie: <i>Argumentują za i przeciw zaprezentowanym projektom.</i> <i>Formułują oceny i argumenty.</i> <i>Nauczyciel rozdaje karty do głosowania.</i></p> <p>Nauczyciel: – Proszę o zgłoszenie się chętnych do komisji wyborczej. Budżet partycypacyjny, tak jak każda inna forma demokracji wymaga jasnych zasad i przejrzystości, zatem komisja będzie liczyć głosy jawnie. To bardzo ważna funkcja. – Która część Wam się podobała najbardziej? A która najmniej? Dlaczego?</p> <p>Uczniowie: <i>Odpowiadają na pytanie, formułują oceny i wnioski z przebiegu zajęć.</i> – Czy chcielibyście składać wnioski do prawdziwego budżetu partycypacyjnego? Dlaczego tak? Dlaczego nie? Jakie macie pomysły?</p> <p>Uczniowie: <i>Podają pomysły na wnioski budżetowe.</i> <i>Komisja wyborcza liczy głosy, pozostali odpowiadają na pytania.</i> <i>Nauczyciel ogłasza wyniki i zwycięski projekt.</i></p> <p>6. Etap wdrożenia.</p> <p>Nauczyciel: – W zależności od ustaleń i budżetu podejście do wdrożenia może być różnego rodzaju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jeśli projekt nie spełnia kryteriów dostępności, a w mieście nie ma budżetu partycypacyjnego – uczniowie udają się na spotkanie z dyrektorem i prezentują swój zwycięski projekt. Proszą o zdobycie środków na realizację. 2. Jeśli projekt spełnia kryteria dostępności – uczniowie składają wniosek za pośrednictwem osoby spełniającej kryterium wiekowe do prawdziwego budżetu partycypacyjnego. <p>Uczniowie: <i>Zwycięska delegacja uczniów wraz z plakatem promującym projekt wybiera się do dyrektora, aby przedstawić swój pomysł.</i></p> <p>Nauczyciel: – Dziękuję za udział w zabawie i proszę o gorące oklaski dla wszystkich. Zwycięska grupa otrzymuje oceny bardzo dobre za swój projekt.</p>
<p>V. Rekapitulacja pierwotna i czynności końcowe 3–4 min</p>	<p>Nauczyciel: – Podajcie proszę w kolejności etapy przeprowadzania budżetu partycypacyjnego. Jak się nazywają?</p> <p>Uczniowie: <i>Podają etapy budżetu partycypacyjnego zgodnie z notatką.</i></p> <p><i>Nauczyciel porządkuje klasę wraz z uczniami. Żegna się z uczniami i dziękuje za lekcję.</i></p> <p>Uczniowie: <i>Sprzątają klasę razem z nauczycielem.</i></p>

 Załącznik 1.

Schemat procesu budżetu partycypacyjnego

Załącznik 2.

Formularz zgłaszania projektów do zrealizowania w ramach budżetu partycypacyjnego

Imię i nazwisko: .....

A. INFORMACJE PODSTAWOWE

Tytuł projektu: .....

.....

Lokalizacja: .....

.....

Typ projektu (zaznacz jedną pozycję):

projekt ogólnomiejski   projekt lokalny (część miasta – okręg): .....

B. OPIS PROJEKTU

Proszę opisać, co dokładnie ma zostać wykonane, wskazać miejsce realizacji oraz główne działania związane z realizacją zadania:

.....

.....

.....

C. OPIS PROJEKTU NA STRONĘ INTERNETOWĄ

Proszę podać opis projektu, który zostanie opublikowany na stronie internetowej (maksymalnie 1200 znaków ze spacjami):

.....

.....

.....

D. SZACUNKOWY KOSZT PROJEKTU

Proszę podać szacunkowy koszt realizacji projektu, jeżeli jest znany (jeżeli wnioskodawca nie może oszacować kosztów można wpisać „nie wiem”):

.....

E. ZAŁĄCZNIKI

☐ Lista poparcia dla projektu (obowiązkowe)	☐ Mapy**
☐ Oświadczenie podmiotu zewnętrznego o współpracy	☐ Zdjęcia**
☐ Inne (np. dodatkowe ekspertyzy, rekomendacje, analizy prawne)**	

* Jeśli realizacja wymaga współpracy z podmiotem zewnętrznym / **Informacja nieobowiązkowa

 Załącznik 3.
Lista osób popierających projekt zgłaszany do budżetu partycypacyjnego w Toruniu na rok 2018 (minimum 15 osób)

 Tytuł projektu:

.....

.....

 Autor projektu:

.....

Lp.	Imię i nazwisko ¹	PESEL	Podpis
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			

1 Autor projektu nie może poprzeć własnego wniosku. Na liście musi być min. 15 podpisów osób innych niż autor projektu.

9. Temat lekcji:

Pewnego razu na osiedlu...

– „Biedronka”

Autor: Przemek Dziewitek

I. Założenia metodyczne

CEL WARSZTATÓW: Podczas zajęć próbujemy ukształtować w uczniach załączek postawy aktywnej, ale również empatycznej. Symulacja ma pokazać, że zarówno sytuacja radnych, jak i mieszkańców w przypadku powyższej decyzji, jest trudna. Uczestnicy uczą się o swoich ograniczeniach, nauczyciel zaś, wywołując ten konflikt w pigułce, wciela się w rolę demiurga, który w stosownym momencie, przerywa go. Najważniejszy w tym warsztacie jest drugi etap – analiza przyczyn niepowodzenia w podjęciu słusznej decyzji i projektowanie warunków, które jej podjęciu sprzyjają.

POZIOM I. Wiadomości

KATEGORIA A. Uczeń zna, wie, pamięta:

- ★ pojęcia: rada miasta, komisja, radni, demokracja, samorząd, infrastruktura, konsultacje społeczne.

KATEGORIA B. Uczeń rozumie:

- ★ że dla udanej współpracy władz miasta i mieszkańców w ramach np. obrad komisji czy konsultacji społecznych, powinny być zapewnione odpowiednie warunki. Bez nich każde spotkanie władz z mieszkańcami jest zagrożone rozwinięciem się konfliktu społecznego. Uczeń rozumie również, że podejmowanie decyzji w samorządzie jest niełatwą sprawą, szczególnie gdy trzeba balansować pomiędzy dobrem mieszkańców, zdolnościami budżetowymi miasta, a interesem politycznym reprezentowanej partii.

POZIOM II. Umiejętności

KATEGORIA C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych

Uczeń potrafi:

- ★ podejmować próby współdecydowania,
- ★ empatycznie i ze zrozumieniem wcielać się w zadaną rolę,
- ★ wskazać elementy dobrych zasad konsultacji społecznych i je stosować,
- ★ określić warunki konieczne do przeprowadzenia dobrej dyskusji,
- ★ radzić sobie w sytuacji kryzysowej,
- ★ argumentować „za” i „przeciw”, przekonywać do swoich racji,
- ★ odróżnia partie prawicowe od lewicowych i dostosowuje swoją grę aktorską do poglądów politycznych wskazanych w roli,
- ★ wskazywać samodzielnie rozwiązania problemów przy pomocy metaplanu,
- ★ podejmować próby osiągnięcia kompromisu dla dobra wspólnego,
- ★ sprawnie argumentować w dyskusji klasowej na zadany temat.

KATEGORIA D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych

Uczeń potrafi:

- ★ wcielić się empatycznie w rolę, która nie jest mu bliska, np. polityka o przeciwnych do własnych poglądach, matkę z dziećmi, czy osobę starszą.

POZIOM III. Kształcone postawy i przekonania

Uczeń:

- ★ rozumie, że podejmowanie decyzji zarówno ze strony radnych, jak i mieszkańców jest długim i trudnym procesem, który niesie ze sobą zagrożenie konfliktem społecznym.

1. Środki dydaktyczne

- szkic planu sytuacyjnego owego „osiedla z lat 70. (załącznik nr 1),
- karteczki z rolami dla uczniów (załącznik 2 i 3),
- metaplan (wzór w załączniku 4).

2. Metody kształcenia: symulacja, akwarium, metaplan.

3. Zasady nauczania: pogładowości, samodzielności, przystępności, operatywności wiedzy.

4. Forma pracy: zbiorowa.

II. Tok lekcji:

Ogniwa lekcji	Czynności
I. Czynności organizacyjne 2 min	<p>Nauczyciel: – Dzień dobry, dzisiejsze zajęcia będą miały inny niż zwykle przebieg. Wcielicie się w role radnych i mieszkańców w pewnym mieście. Spróbujecie wcielić się w role dorosłych, którzy muszą podejmować ważne dla miasta decyzje. Proszę o aktywne uczestnictwo w zajęciach.</p> <p><i>Sala powinna być przygotowana w taki sposób, by radni i mieszkańcy siedzieli naprzeciwko siebie. Radni za stołem prezydyjnym w jednym rzędzie. Mieszkańcy na krzesłkach jedni za drugimi w dwóch rzędach. Jeśli wybrano opcję akwarium – dookoła powinny być rozstawione krzesła dla obserwatorów.</i></p> <p>Uczniowie: Witają się. Przygotowują się do lekcji. Zajmują miejsca.</p>
II. Rekapitulacja wtórna 5 min	<p>Prowadzący nawiązuje do posiadanej przez uczniów wiedzy i zadaje pytania:</p> <p>Nauczyciel: – Czy myślicie, że decydowanie o losach najbliższego otoczenia jest proste? Jakie są plusy bycia osobą decyzyjną? Czy są jakieś minusy? Jakież? – Czy chcielibyście być kiedyś decydentami takimi jak radny czy burmistrz? Jeśli tak, to jakimi i dlaczego?</p> <p>Uczniowie: Wskazują na plusy i minusy bycia radnym lub burmistrzem. Opisują swoje doświadczenia i przemyślenia.</p> <p>– Jak myślicie, kto ma trudniej – mieszkaniec czy urzędnik i dlaczego? Jaki wpływ chcielibyście mieć na swoje otoczenie?</p> <p>Uczniowie: Formułują swoje cele w zakresie wpływu na najbliższe otoczenie.</p>

c.d. →

<p>III. Słowo wiążące 5 min</p>	<p>Nauczyciel: – Opowiem wam o sytuacji na osiedlu. Z jakim materiałem przyjdzie wam się zmierzyć. Posłuchajcie: To typowe osiedle wybudowane w latach 70 ubiegłego wieku. Bloki znajdujące się na planie leżą na skraju osiedla i graniczą z niezagospodarowanymi nieużytkami (zwanymi przez mieszkańców łąką), z których spółdzielnia mieszkaniowa wydzieliła plac zabaw. Teren ten należy do gminy, która dysponując nim, ma możliwość zlikwidowania placu zabaw z dnia na dzień. Na osiedlu są dwa małe sklepy ogólnospożywcze, jeden warzywniak oraz dwa sklepy alkoholem. Niezagospodarowany teren już wielokrotnie był przedmiotem dyskusji w radzie dzielnicy. Dla gminy stanowi on duże obciążenie: powinien być koszony, sprzątny itp., ale gmina nie ma pieniędzy na stałe utrzymanie tak dużego terenu. Rosnące na nim drzewa i krzewy stanowią schronienie dla bezdomnych urządzających libacje alkoholowe. Kilkukrotnie już zdarzyły się napady na mieszkańców osiedla. Rada gminy dostaje bardzo dobrą ofertę od Jeronimo Martins Polska: w zamian za trzydziestoletnią dzierżawę na preferencyjnych warunkach chce postawić w tym miejscu sklep Biedronka. Dziś wcielicie się w role radnych i mieszkańców. Radni będą musieli podjąć decyzję – co zrobić z tym terenem. Mogą również udzielić mieszkańcom prawa głosu. Wspólnie muszą podjąć najlepszą dla miasta decyzję. <i>W zależności od wyboru metody pracy nauczyciela klasę dzielimy:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Symulacja: grupa radnych i grupa mieszkańców. 2. Symulacja i akwarium: grupa radnych, grupa mieszkańców, grupa obserwatorów. <p>Nauczyciel przerysowuje plan osiedla na tablicy (załącznik 1). Uczniowie: Słuchają i zapoznają się z mapą, którą przerysowuje nauczyciel.</p>
<p>IV. Omówienie treści kształcenia 30 min</p>	<p>Nauczyciel: – Proszę o odliczenie 1 i 2. Jedyńki otrzymają role radnych, dwójki będą mieszkańcami. <i>Jeśli wybrano opcję akwarium, można wprowadzić również rolę dziennikarzy z telewizji i trzecią grupę obserwatorów.</i></p> <p>Uczniowie: <i>Dzielą się na grupy, trzymują role. Zapoznają się z nimi.</i></p> <p>Nauczyciel: – Macie dosłownie 2–3 minuty na zapoznanie się z rolami. Jeśli macie jakiegokolwiek pytania, zadawajcie (załącznik 2 i 3). Uczniowie: <i>Zadają pytania.</i></p> <p>Nauczyciel: – Macie 15 minut na podjęcie decyzji. Od was zależy czy powstanie tu sklep. Jeśli nie zdążycie podjąć tej decyzji, oferta staje się nieaktualna, pamiętajcie o tym. Musicie osiągnąć jakiś konsensus. Uczniowie: <i>Wcielają się w role, dyskutują, zajmują głos, obserwują.</i></p> <p>Po obradach: Nauczyciel: – Czas stop. Wszystkim dziękuję za udział w dyskusji, ale teraz proszę wszystkich o powstanie i zaprzestanie dyskusji.</p>
<p>V. Czynności organizacyjne 10 min</p>	<p>Nauczyciel: – Wstajemy wszyscy. Postarajmy się, żeby emocje nas opuściły. Wykonajmy kilka ćwiczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jak drzewo na wietrze, wyciągamy się, ręce wyciągamy do góry i staramy się poruszać niczym rośliną. Chociaż parę chwil. 2. A teraz „strzepujemy” z siebie napięcie. Wykonujcie ruchy rękoma, jakbyście strząsali z siebie mrówki. Potupcie trochę nogami. <p>Uczniowie: <i>Wykonują ćwiczenia.</i></p> <p>Nauczyciel: – Proszę o przywrócenie klasy do poprzedniego stanu. Usiądziemy teraz w ławkach tak, jak zwykle. <i>Uczniowie nie powinni siedzieć w swoich grupach. Jeśli pracujemy z dzwonkiem, uczniowie mogą wyjść na przerwę.</i></p> <p>Uczniowie: <i>Porządkują lub zmieniają ustawienie sali. Zajmują swoje zwykłe miejsca.</i></p>

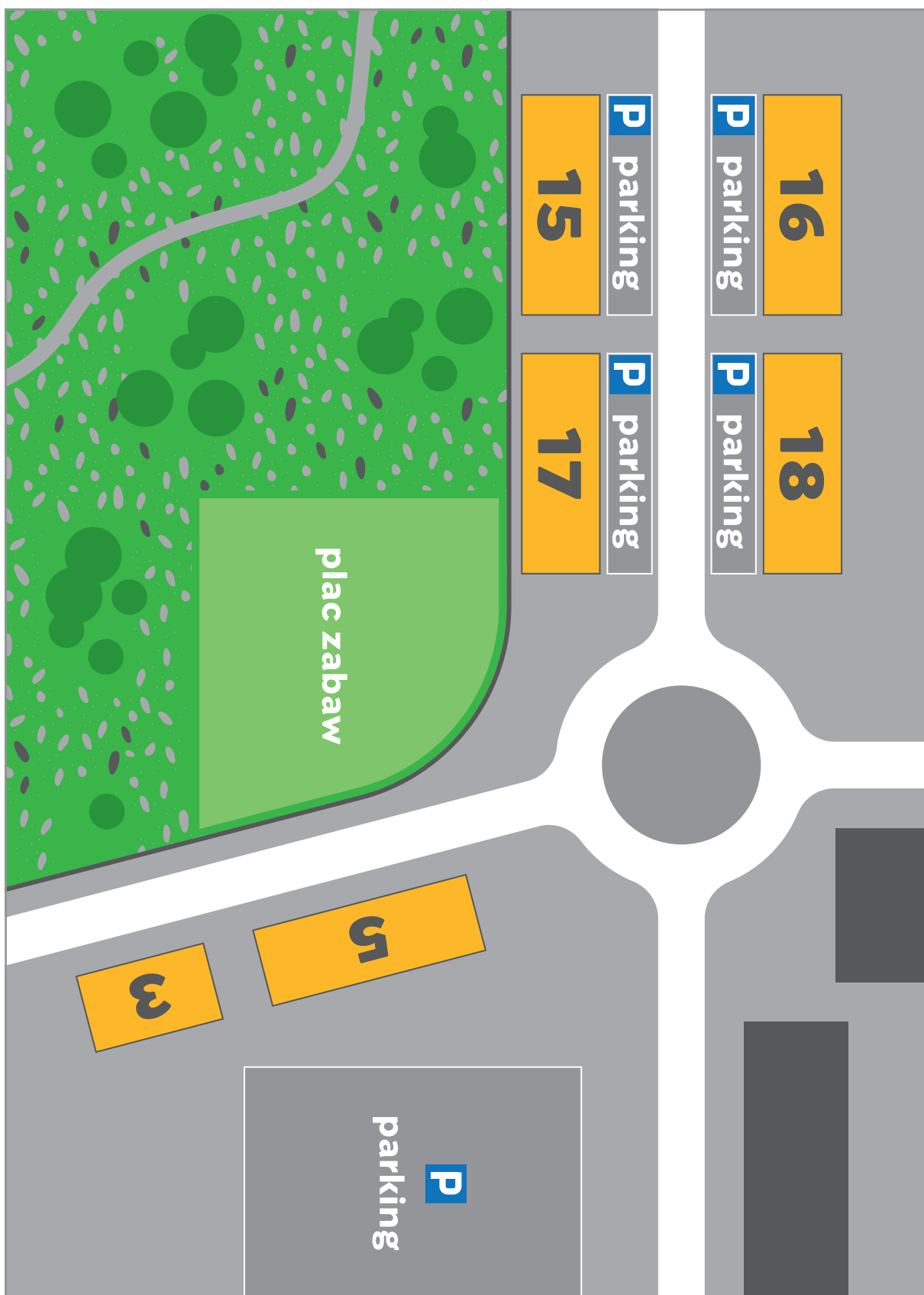
c.d. →

<p>VI. Rekapitulacja pierwotna / Analiza sytuacji 30 min (2 godz. lekcyjna)</p>	<p>Podsumowanie dyskusji: Nauczyciel: – Dlaczego ta symulacja wygenerowała konflikt? Uczniowie: <i>Analizują przebieg symulacji.</i> Nauczyciel: – Jak czuliście się w przydzielonych rolach? Uczniowie: <i>Opowiadają o doświadczeniu z lekcji.</i> Nauczyciel: – Jak się podejmuje decyzje dotyczące zagospodarowania dzielnicy? – Czy łatwo było wypracować kompromis? – Co wam przeszkadzało w podjęciu decyzji i przeprowadzeniu obrad? Wymieńcie wszystkie możliwe przyczyny. – Czego wam brakowało? Jak można poprawić sytuację? Jak lepiej zorganizować takie spotkanie. Wymieńcie jak najwięcej takich rzeczy, które byłyby wam pomocne. – Wymieńcie proszę warunki, które powinny być spełnione, abyście czuli się bardziej komfortowo w takiej sytuacji. Uczniowie: <i>Formułują wnioski. Poszukują rozwiązań.</i> W opcji symulacji i akwariium nauczyciel koncentruje się na analizie dyskusji z grupą obserwatorów: Nauczyciel: – Jakie elementy dyskusji i toku obrad zwróciły waszą uwagę i dlaczego? – W jaki sposób przebiegała dyskusja? Co wpływało negatywnie, a co pozytywnie na jej przebieg? – Jakie warunki powinny być spełnione, aby podjęto właściwą decyzję? Przejdźmy zatem do zapisania naszych przemyśleń. Proponuję formę metaplanu. Będzie to również wasza notatka z lekcji. Tytułem waszego metaplanu będzie: „Jak stworzyć odpowiednie warunki dla dyskusji na tematy związane z miastem?” (załącznik 4). Proszę o zgłaszanie się, podchodzenie do tablicy i zapisywanie propozycji. Zacznijmy od grupy radnych... Uczniowie: <i>Wypełniają pola metaplanu. Notują wnioski w zeszytach.</i> Nauczyciel: – W naszym mieście organizowane są na co dzień takie obrady. Mieszkańcy spotykają się z urzędnikami i mają możliwość wypowiedzenia się na tematy ważne dla nich, np. gdy budowana jest droga lub urządzany plac zabaw. Te procesy nazywane są konsultacjami społecznymi. Mieszkańcy mają też możliwość uczestniczenia (bez prawa głosu, chyba że inaczej postanowi przewodniczący obrad) w komisjach rad miasta i obradach rady miasta czy gminy. Każdy mieszkaniec, niezależnie od wieku, ma prawo wziąć udział w takich konsultacjach lub przyjść na obrady radnych. Nie trzeba być pełnoletnim, a każdy głos liczy się tak samo – niezależnie od tego czy ma się 9 czy 99 lat. Jeśli chcecie, możecie już teraz włączyć się w podejmowanie decyzji w mieście. Pamiętajcie, jednak o tym, że dla podejmowania każdej decyzji i w prowadzeniu każdej dyskusji, potrzebne są odpowiednie warunki. W przypadku konsultacji społecznych są to zasady prowadzenia konsultacji społecznych, takie, jak np. dobra wiara, powszechność, przejrzystość, responsywność, koordynacja, przewidywalność, poszanowanie interesu ogólnego.</p>
<p>VII. Czynności końcowe 5 min</p>	<p>Nauczyciel: – Wymieńcie proszę trzy najważniejsze warunki dla zapewnienia dobrej dyskusji oraz najważniejsze dla was zasady konsultacji społecznych. Uczniowie: <i>Wskazują priorytetowe warunki i zasady.</i> Nauczyciel: – Dziękuję za lekcję. Proszę o uporządkowanie sali. Brawo dla wszystkich. Plusami i ocenami za aktywny udział w zadaniu nagrodzeni zostaną: ... Uczniowie: <i>Porządkują salę wspólnie z nauczycielem.</i></p>

 Załącznik 1.

Mapa osiedla

Załącznik 2.

Role w grze „Pewnego razu na osiedlu...”

RADNI

To typowe osiedle wybudowane w latach 70. ubiegłego wieku. Bloki znajdujące się na planie leżą na skraju osiedla i graniczą z niezagospodarowanymi nieużytkami (zwanymi przez mieszkańców łąką), z których spółdzielnia mieszkaniowa wydzieliła plac zabaw. Teren ten należy do gminy, która dysponując nim, ma możliwość zlikwidowania placu zabaw z dnia na dzień. Na osiedlu są dwa małe sklepy ogólnospożywcze, jeden warzywniak oraz dwa sklepy alkoholem.

Niezagospodarowany teren już wielokrotnie był przedmiotem dyskusji w radzie gminy. Dla gminy stanowi on duże obciążenie: powinien być koszony, sprzątnięty itp., ale gmina nie ma pieniędzy na stałe utrzymanie tak dużego terenu. Rosnące na nim drzewa i krzewy stanowią schronienie dla bezdomnych urządzających libacje alkoholowe. Kilkukrotnie już zdarzyły się napady na mieszkańców osiedla.

Rada gminy dostaje bardzo dobrą ofertę od Jeronimo Martins Polska: w zamian za trzydziestoletnią dzierżawę na preferencyjnych warunkach chce postawić w tym miejscu sklep Biedronka.

Waszym zadaniem, jako radnych jest podjęcie decyzji odnośnie oferty przedstawionej przez koncern, oraz zaplanowanie i zaproponowanie warunków zagospodarowania terenu. Z doświadczeń innych gmin w Polsce wynika, że w drodze negocjacji zawierano już umowy, w których Jeronimo Martins zobowiązywało się do wykonania placów zabaw lub infrastruktury parkowej.

Spotykacie się na posiedzeniu Komisji Infrastruktury Rady Gminy, od Waszej decyzji będzie zależeć decyzja pozostałych radnych. W posiedzeniu będą uczestniczyć mieszkańcy osiedla. Podejmijcie najlepszą decyzję, kierując się interesem gminy, ale też dobrem mieszkańców.

Role:

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Prawda Popłaca.

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Prawda Popłaca.

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Równość Popłaca.
Jesteś również mieszkańcem osiedla, mieszkasz w bloku nr 16.

Jesteś Radnym Gminy i Przewodniczącym Komisji Infrastruktury.
Jesteś z partii Równość Popłaca.

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Równość Popłaca.

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Równość Popłaca.

Jesteś Radnym Gminy i członkiem Komisji Infrastruktury. Jesteś z partii Prawda Popłaca.

Załącznik 3.

Role w grze „Pewnego razu na osiedlu....”

MIESZKAŃCY

To typowe osiedle wybudowane w latach 70. ubiegłego wieku. Bloki znajdujące się na planie leżą na skraju osiedla i graniczą z niezagospodarowanymi nieużytkami (zwanymi przez mieszkańców łąką), z których spółdzielnia mieszkaniowa wydzieliła plac zabaw. Teren ten należy do gminy, która dysponując nim, ma możliwość zlikwidowania placu zabaw z dnia na dzień. Na osiedlu są dwa małe sklepy ogólnospożywcze, jeden warzywniak oraz dwa sklepy alkoholem.

Niezagospodarowany teren już wielokrotnie był przedmiotem dyskusji w radzie dzielnicy. Dla gminy stanowi on duże obciążenie: powinien być koszony, sprzątny itp., ale gmina nie ma pieniędzy na stałe utrzymanie tak dużego terenu. Rosnące na nim drzewa i krzewy stanowią schronienie dla bezdomnych urządzających libacje alkoholowe. Kilkakrotnie już zdarzyły się napady na mieszkańców osiedla.

Rada gminy dostaje bardzo dobrą ofertę od Jeronimo Martins Polska: w zamian za trzydziestoletnią dzierżawę na preferencyjnych warunkach chce postawić w tym miejscu sklep Biedronka.

Na posiedzeniu Komisji Infrastruktury Rady Gminy spotykają się radni, którzy podejmą decyzję odnośnie oferty przedstawionej przez koncern, oraz zaplanują i zaproponują warunki zagospodarowania terenu. Z doświadczeń innych gmin w Polsce wynika, że w drodze negocjacji zawierano już umowy, w których Jeronimo Martins zobowiązywało się do wykonania placów zabaw lub infrastruktury parkowej. Od decyzji komisji będzie zależeć decyzja pozostałych radnych.

Posiedzenie jest transmitowane przez lokalną telewizję i budzi duże zainteresowanie mieszkańców osiedla.

Wy obserwujcie posiedzenie, od przebiegu którego będzie zależeć, jak będzie wyglądała Wasza okolica przez wiele następnych lat. Zastanówcie się jaki wpływ na Was będą miały podejmowane decyzje, przeanalizujcie proces decyzyjny, który przeprowadzili radni. Jeśli będziecie mieli jakieś uwagi, postarajcie się zgłosić je radnym.

Role:

Jesteś:

Pracowniczką urzędu gminy, w wydziale podatków i opłat. Dodatkowo od jakiegoś czasu udzielasz się wolontariacko w banku żywności. Z różnych (nieistotnych tutaj) powodów jesteś samotna i nie masz dzieci. Twoje doświadczenie życiowe nauczyło Cię być wrażliwą na potrzeby innych i zaspokajaniu tych potrzeb poświęcasz ostatnio coraz więcej czasu. Mieszkasz w bloku nr 15.

Załącznik 3. c.d.

Jesteś:

Architektem świeżo po studiach, mieszkasz z żoną, która jest podobnie jak ty architektką. Poznaliście się na studiach, ale nie pracujecie wspólnie. Oboje macie bardzo dużo pracy w biurach architektonicznych, w których pracujecie, ale dodatkowo staracie się rozwinąć własną działalność. Mieszkacie na osiedlu od kilku lat i kiedyś nie traktowaliście go jako docelowego miejsca do życia. Ostatnio jednak zaczęliście się interesować historią powstania tego miejsca i ludzi, którzy budowali osiedle. Mieszkasz w bloku nr 18.

Jesteś:

Pracownikiem sklepu osiedlowego, masz żonę i dwójkę dzieci. Pracę w sklepie (przyjmowanie dostaw, układanie towaru) podjąłeś po tym jak zlikwidowano hutę szkła, w której pracowałeś od ukończenia technikum. Na osiedlu mieszkasz od urodzenia, w mieszkaniu odziedziczonym po rodzicach. Mieszkasz w bloku nr 5.

Jesteś:

Senior menagerką w dużej zagranicznej korporacji. Praca pochłania większość Twojego życia i czujesz pierwsze symptomy wypalenia zawodowego. Podczas ostatniej sesji coachingowej obiecałaś sobie, że znajdziesz sobie jakieś dodatkowe regularne zajęcia, które będzie dla Ciebie szansą na odzyskanie relacji z innymi ludźmi i realizowanie swoich nowych pasji. Nie masz jeszcze pomysłu na to, czym miało by to być. Mieszkasz w bloku nr 18.

Jesteś:

Studentem wynajmującym mieszkanie. Studiujesz socjologię, działasz w harcerstwie. Na osiedlu bywasz rzadko, bo też nie masz potrzeby. Ze względu na czujnych sąsiadów wolisz imprezy w klubach w centrum, niż w mieszkaniu. W ciepłe dni lubicie ze znajomymi posiedzieć przy grillu. Chciałbyś, żeby w Polsce przyjął się taki model spędzania wolnego czasu w mieście jaki widziałeś w Berlinie – mieszkańcy wychodzą ze swoich domów i biesiadują i odpoczywają na wspólnych przestrzeniach w parkach. Mieszkasz w bloku nr 3.

Jesteś:

Emerytowanym nauczycielem matematyki, aktualnie działającym w stowarzyszeniu przy parafii, które zajmuje się pomocą dzieciom z ubogich rodzin. Mieszkasz na osiedlu od samego początku. Obserwujesz jak ciągle zmniejsza się liczba „starych” mieszkańców osiedla, a nowi mieszkańcy nie interesują się najbliższą okolicą. Mieszkasz w bloku nr 16.

Jesteś:

Matką dwójki dzieci, aktualnie przebywającą na urlopie macierzyńskim. Masz 30 lat i pracujesz w firmie zajmującej się organizacją imprez masowych. Podczas urlopu utrzymujesz ciągły kontakt z firmą wykonując zlecenia na przygotowanie scenariuszy imprez wraz z wycenami. Od niedawna poznajesz swoje osiedle i sąsiadów podczas spacerów z wózkiem, do tej pory miejsce, w którym mieszkasz nie interesowało Cię szczególnie. Mieszkasz w bloku nr 17.

 Załącznik 4.

Metaplan

10. Temat lekcji:

Czy mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie?

Autorzy: Kamila Piątkowska, Kamil Miliszewski

I. Założenia metodyczne:

POZIOM I. Wiadomości

KATEGORIA A. Uczeń zna, wie, pamięta:

- ★ Pojęcia: konsultacje społeczne, petycja, formy protestu, obywatelskie nieposłuszeństwo.

KATEGORIA B Uczeń rozumie.

- ★ co to jest protest i jakie są jego formy,
- ★ do kogo zwrócić się o pozwolenie na zorganizowanie legalnego protestu,
- ★ w jaki sposób można zwrócić uwagę na ważny dla nich problem,
- ★ w jaki sposób wyrażać swój sprzeciw.

POZIOM II. Umiejętności

KATEGORIA C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych.

Uczeń potrafi:

- ★ napisać list otwarty, petycję,
- ★ przygotować konsultacje społeczne, przygotować pikietę bądź marsz protestacyjny,
- ★ pomagać ludziom ze swojego otoczenia w organizowaniu się w celu demonstracji swoich poglądów,
- ★ skutecznie wpływać na decyzje władz,
- ★ odnaleźć się w sytuacjach kryzysowych,
- ★ wypełniać druki, formularze urzędowe,
- ★ czytać ze zrozumieniem fragmenty ustaw,
- ★ tworzyć plakaty, banery, ulotki potrzebne do prowadzenia kampanii społecznych czy innych form protestu,
- ★ wskazać swoje prawa i wolności obywatelskie w zakresie zrzeszania się i wyrażania protestu.

KATEGORIA D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych.

Uczeń potrafi:

- ★ kształtować postawy swojego otoczenia,
- ★ dopasować formę protestu do sprawy, której dotyczy.

POZIOM III. Kształcone postawy i przekonania

Uczeń:

- ★ zna możliwości i konsekwencje legalnych form protestowania,
- ★ kształtuje postawy obywatelskie,

- ★ jest przekonany o sile podejmowania wspólnych i solidarnych działań,
- ★ otwartość wobec różnych poglądów i przekonań.

1. Środki dydaktyczne

- materiał filmowy, np. dotyczący zamęczenia koni na trasie do Morskiego Oka
<https://www.youtube.com/watch?v=AbJPkbo2ATk>,
- przykłady petycji (również internetowe), np. w tej samej sprawie
http://www.viva.org.pl/petycja_w_sprawie_likwidacji_transportu_konnego_na.html,
- tablica bądź flipchart do zapisywania pomysłów,
- kartki papieru, bądź brystol dla każdej z grup (w zależności od ilości uczniów w klasie),
- materiały piśmiennicze: kreda, mazaki.

2. Metody kształcenia: pokaz filmu, burza mózgów, pogadanka, pisma urzędowe, petycje.

3. Zasady nauczania: zasada pogładowości, zasada samodzielności, zasada przystępności, zasada operatywności wiedzy.

4. Forma pracy: zbiorowa, praca w grupach.

II. Tok lekcji:

Ogniwa lekcji	Czynności
I. Czynności organizacyjne 2 min	Nauczyciel: – Proszę o zachowanie uwagi podczas dzisiejszej lekcji. Po sprawdzeniu obecności będziemy zajmowali się bardzo ważną tematyką, która może się wam przydać w dorosłym życiu. Uczniowie: <i>Siadają w ławkach.</i>
II. Słowo wiążące 3 min	<i>Przedstawienie celów lekcji:</i> Nauczyciel: – Dziś na lekcji zajmiemy się formami wpływu społeczeństwa na najbliższe otoczenie, również formami protestu. Dowiedzie się, jak już teraz możecie wpływać na rzeczywistość, organizować konsultacje społeczne, a jeśli zajdzie taka potrzeba – organizować legalne formy protestu. Uczniowie: <i>Uczniowie słuchają i zapoznają się z celami lekcji.</i>
III. Omówienie treści kształcenia 20 min	1. Pokaz filmu: Nauczyciel: – Obejrzyjcie ten film. Zastanówcie się, jakie emocje w was wzbudza. Czy sprawa jest ważna? Dlaczego? <i>Nauczyciel pokazuje uczniom krótki film na temat, który poruszy ich do działania, wzbudzi ich emocje (np. problem zmęczenia koni na trasie do Morskiego Oka).</i> Uczniowie: <i>Oglądają przygotowany przez nauczyciela film.</i> 2. Dyskusja: Nauczyciel: – Co wiecie o trasie do Morskiego Oka? Czy przechodziliście ją na piechotę? Jak myślicie, ilu ludzi jest w stanie pociągnąć jeden koń? Ile kursów dziennie? Jakie jest wasze stanowisko w tej sprawie? Uczniowie: <i>Dyskutują. Podają informacje ze swojego doświadczenia, wczuwają się w sytuację. Zajmują stanowisko w sprawie (za / przeciw).</i>

c.d. →

3. *Burza mózgow* (można zastosować również *metaplan*).

Nauczyciel: – Co możemy zrobić w danej sprawie? Jakie są pomysły na działanie?

Uczniowie: *Przedstawiają swoje pomysły.*

Nauczyciel: – W jaki sposób można reagować? W jaki sposób wpłynęlibyście na tą sytuację, żeby się zmieniła?

Uczniowie: *Podają możliwości działania i reakcji. Modelują rozwiązanie problemu.*

4. *Rozwiązania:*

Nauczyciel: – Jedną z możliwych form rozwiązywania problemu jest złożenie wniosku o przeprowadzenie konsultacji społecznych w danej ważnej sprawie. Konsultacje społeczne są dialogiem władz z obywatelami. Mogą dotyczyć inwestycji w mieście, ale również zmian w prawie czy sytuacji problematycznych, jak np. obecność cyrków ze zwierzętami w granicach miasta. Konsultacje z zasady zawsze są ważne, ale nigdy wiążące. Tj. władza nie musi zastosować się do tak wyrażonego głosu obywateli. Jedną z legalnych i pokojowych form reakcji jest petycja. Zgodnie z artykułem 63 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., każdy obywatel ma prawo składać petycje. "Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej." Petycje można składać również drogą elektroniczną, poprzez liczne portale typu: petycje.pl. Inną formę ma list otwarty. Jest to tekst interwencyjny napisany przez jedną lub kilka osób w formie bezpośredniej do szerokiego grona odbiorców. W odróżnieniu od papierowej petycji jest podany do publicznej wiadomości w celu zwrócenia uwagi społeczeństwa na przedstawianą sprawę, jak również doprowadzenie do realnej zmiany w przedmiotowym zakresie. Najbardziej widowiskową, ale również najtrudniejszą formą protestu jest pikiet. Jest to forma demonstracji, wymaga wyjścia z domu, ale ma formę stacjonarną. Pod danym urzędem czy instytucją ustawiają się demonstranci z plakatami i transparentami w konkretnej sprawie. Z reguły jest to demonstracja o charakterze stacjonarnym i pokojowym. Wywodzi się ze strajków robotniczych, gdy protestujący starali się nie wpuścić do protestującej fabryki tzw. łamistrajków. Waszym zadaniem dziś jest wybór problemu, jaki chcielibyście rozwiązać i dobór metody. Możecie wybierać z szerokiego wachlarza propozycji. Pamiętajcie by forma aktywności była dostosowana do wagi problemu. Starajcie się nie organizować pikiet w sprawie przywrócenia drożdżówek w sklepiku szkolnym. Tak samo list otwarty do fiaków pod Morskim Okiem może okazać się nietrafioną propozycją.

Uczniowie: *Zapisują prezentowane treści w formie notatki.*

5. *Przygotowanie form protestu w grupach:*

Nauczyciel: – Podzielcie się na 4–5 grup odliczając kolejno. Każda z grup niech zajmie miejsce przy stoliku. Rozdam wam teraz materiały plastyczne, wy zaś zastanówcie się, jaką formę wpływu społecznego zastosujecie, żeby zmienić sytuację wokół Morskiego Oka i znęcania się nad końmi w przemyśle turystycznym. Pamiętajcie, by forma była adekwatna. Jeśli nie będziecie w stanie się zdecydować, formę protestu lub aktywności obywatelskiej w tym zakresie wybiorę dla was samodzielnie przez losowanie. Na koniec zaprezentujcie swoje prace w klasie i pokażcie, jak zorganizowałibyście wasze działania.

c.d. →

	<p>Wszelkie plakaty, ulotki, listy, które powstaną w ramach tej lekcji, zostaną wyeksponowane w szkole. Grupa, która wypadnie najlepiej zostanie nagrodzona oceną.</p> <p>Uczniowie: Przygotowują różnorakie formy protestu. Wybierają formy, opracowują plakaty, listy, ulotki.</p> <p>6. Prezentacja:</p> <p>Nauczyciel: – Zaprezentujcie się kolejno. Pamiętajcie o formie prezentacji i dostosowaniu formy do problemu, który próbujemy rozwiązać. Zaprezentujcie również swój plan działań. Uzasadnijcie wasze wybory. Gratuluję zwycięskiej grupie.</p> <p>Uczniowie: Prezentują przygotowane petycje, listy, transparenty, plakaty czy pytania, jakie zadadzą w czasie konsultacji i informacje, które chcieliby przekazać rówieśnikom na omawiany temat konsultacji. Prezentują kolejność planowanych działań.</p>
<p>IV. Rekapitulacja pierwotna 5 min</p>	<p>Nauczyciel: – Żeby legalnie przygotować pikietę lub marsz demonstracyjny, należy zgłosić zgromadzenie publiczne. Charakter zgromadzenia publicznego ma każda manifestacja, demonstracja, wiec, pikieta. Prawo zorganizowania zgromadzenia publicznego przysługuje pełnoletnim obywatelom (z niewielkimi wyjątkami), organizacjom pozarządowym, komitetom powoływanym celowo i innym grupom osób. Zawiadomienie o zamiarze przeprowadzenia zgromadzenia publicznego składa się w we właściwym ze względu na miejsce organizacji zgromadzenia urzędzie miasta lub gminy. Zazwyczaj są gotowe wzory takich zawiadomień dostępne na stronach internetowych. Należy każdorazowo wskazać przewodniczącego zgromadzenia publicznego. Urzędowy sprzeciw wobec zgromadzenia musi zostać zgłoszony w ciągu 3 dni od daty zgłoszenia, nie później niż 24 godziny przed planowaną demonstracją. Nauczyciel prosi o przygotowanie się do protestu na terenie szkoły (sprawdzenie, do kogo zwrócić się aby protest był legalny) – jest to zadanie domowe.</p> <p>Uczniowie: Zapisują pracę domową.</p>
<p>V. Podsumowanie lekcji 5 min</p>	<p>Wystawienie ocen uczniom. Podziękowanie za udział.</p>

Zespół „Włącznika Obywatelskiego”

AGATA BRONISZEWSKA
Dyrektorka fundacji Stabilo,
koordynatorka projektu „Włącznik Obywatelski”

Ukończyła kierunek Ochrona Dóbr Kultury sp. Konserwatorstwo na Wydziale Sztuk Pięknych UMK. W fundacji zaczynała pracę jako wolontariuszka, wspinając się po kolejnych szczeblach. Szczególnie zainteresowana w obszarze rynku pracy, konsultacji społecznych, aktywności na rzecz społeczności lokalnej, aktywnej partycypacji w edukacji. W wolnym czasie uprawia ogród, robi przetwory i piecze własny chleb na zakwasie. Miłośniczka architektury i wszelkich staroci. Opiekunka psa i miłośniczka roślin.

ŁUKASZ BRONISZEWSKI
Prezes Zarządu fundacji Stabilo,
wolontariusz projektu „Włącznik Obywatelski”

Absolwent filozofii na UMK, Szkoły Liderów Społeczeństwa Obywatelskiego oraz Szkoły Partycypacji Społecznej. Działacz społeczny, ekspert z zakresu partycypacji społecznej, edukacji, kultury, konsultacji społecznych, kształtowania przestrzeni publicznej. W wolnych chwilach gra w toruńskiej lidze squasha, zimą – morsuje, latem – żegluje, do tego uprawia ekologiczny ogród permakultury.

Członkowie i członkinie zespołu ds. monitorowania konsultacji społecznych:

ADRIAN STELMASZYK
Absolwent Filozofii na UMK specjalizujący się w aksjologii oraz tanatologii. Aktywista społeczny działający na rzecz osób wykluczonych i dyskryminowanych między innymi w grupie „Toruń bez ksenofobii” oraz w partii Razem. Aktywnie spełnia się też na polu kultury, współorganizując lub występując na wydarzeniach muzycznych i literackich. Prywatnie miłośnik kotów, wegetarianin i bibliofil.

ANNA ZGLIŃSKA

Z wykształcenia historyczka oraz nauczycielka historii i WOS. Zawodowo spełnia się jako technik informatyk. Prezeska i współzałożycielka Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Oddziału w Toruniu. Od 2007 roku angażuje się w działania społeczne na rzecz dziedzictwa kulturowego i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Zainteresowana relacjami między władzą samorządową a rozwojem postaw obywatelskich mieszkańców. Po pracy działa na rzecz Fundacji Kot, zrywa nielegalne reklamy i zazielenia po partyzancku okolicę.

JUSTYNA KARDASZ

Absolwentka stosunków międzynarodowych na UMK. Działaczka społeczna kierująca się zasadą „jeśli wyrzucą Cię drzwiami, wróc oknem”. Inicjatorka i liderka inicjatywy „Stop Rozbudowie Długiej”. Od jesieni 2016 roku przewodnicząca Rady Okręgu „Chełmińskie” w kadencji 2016–2020. Orędowniczka idei świadomego i aktywnego kształtowania najbliższego poprzez udział w budżecie partycypacyjnym, procesach konsultacyjnych oraz w programach dofinansowujących inicjatywy lokalne mieszkańców.

KAMIL MILISZEWSKI

Urodzony w 1983 r. w Elku, doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, wykładowca. Pracował jako dziennikarz radiowy. Członek Rady Okręgu „Chełmińskie” w Toruniu (kadencja 2016–2020). Członek zespołu ekspertów Fundacji Stabilo ds. monitorowania konsultacji społecznych w Toruniu. Jego zainteresowania obejmują współczesne ruchy społeczne, partycypację społeczną oraz historię ruchu anarchistycznego. Autor projektu „Alternatywnie na ścianach”, dokumentującego aktywność polityczną ruchów społecznych. Prywatnie mąż i ojciec, fan komiksu amerykańskiego, bibliofil.

MARCIN ŁOWICKI

Działacz społeczny. Rodowity torunianin. Absolwent Politologii na UMK, Kuźni Kampanierów, Szkoły Przywództwa Instytutu Wolności oraz Akademii Miasta. Obecnie członek Rady Okręgu Wrzosa, ekspert ds. partycypacji społecznej, budżetu partycypacyjnego oraz prawa zamówień publicznych. Członek zespołu ds. przygotowania propozycji zmian regulaminu budżetu partycypacyjnego oraz zespołu ds. monitorowania konsultacji społecznych w Toruniu. Wnioskodawca i/lub pomysłodawca licznych pomysłów do budżetu partycypacyjnego w tym m.in. ocieplenia budynku hospicjum dla dzieci „Nadzieja” oraz budowy w schronisku dla zwierząt „szczeniakarni”. Hasło życiowe „Pracować z ludźmi i dla ludzi”.

RAFAŁ KMIEĆ

Kaszczorzak, twórca sukcesywnie realizowanych projektów do budżetu partycypacyjnego, inicjatyw lokalnych, „Mikrowsparcia”, autor setek pism, petycji i wniosków skierowanych do władz Torunia, pasjonat „Spływów na byle czym”, prywatnie mąż Iwony, tata Maksa i opiekun jeża Bumeranga.

Fot. Piotr Zwarycz

Bibliografia

1. Opracowania:

- Bąk M., Kulawczuk P., Szcześniak A. (red.), *Dobre rządzenie poprzez wkład społeczny: najlepsze praktyki prowadzenia konsultacji z organizacjami pozarządowymi: rekomendacje dla Polski: praca zbiorowa*, Warszawa 2011, http://www.iped.pl/pliki/publikacje/Dobre_rzadzenie_raport_2011.pdf [25.08.2017].
- Biała księga wsparcia partycypacji publicznej w Polsce, *Dokument przyjęty w wyniku konsultacji propozycji wypracowanych przez Partnerstwo projektu „Decydujmy razem”*, Warszawa 2014, [http://www.decdujmyrazem.pl/files/Biala_Ksiega\[2\].pdf](http://www.decdujmyrazem.pl/files/Biala_Ksiega[2].pdf) [25.08.2017].
- Brzozowska-Brywczyńska M., *Partycypacja publiczna dzieci*, Warszawa 2013.
- Celiński A., *Raport końcowy z badania efektywności mechanizmów konsultacji społecznych*, Warszawa 2011, http://www.pozytek.gov.pl/files/Biblioteka/raport_efekt_konsult.pdf [25.08.2017].
- Chrzanowski O., Rościszewska E., Zientek-Varga J. (red.), *Elementy partycypacji*, [b.m.w.] 2013, http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/06/publikacja_2012_elementy_partycypacji.pdf [25.08.2017].
- Chrzanowski O., Rościszewska E., Zientek-Varga J.(red.), *Partycypacja publiczna krok po kroku: antologia tekstów, wyb. i oprac. O. Chrzanowski, tł. H. Sobeci, R. Benedykciuk*, Warszawa 2014, http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/06/1_partycypacja_publiczna_krok_publicacja.pdf [25.08.2017].
- Ćwiklicki M., Frączka M. (red.), *Partycypacja społeczna w Polsce: atlas dobrych praktyk*, Kraków 2013.
- Erbel J., Przemysław S. (red.), *Partycypacja: przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2012.
- Ferens A. (red.), *Jak prowadzić konsultacje społeczne w samorządach? Zasady i najlepsze praktyki współpracy samorządów z przedstawicielami społeczności lokalnych: przewodnik dla samorządowców: praca zbiorowa*, Warszawa 2010, http://www.frdl.org.pl/pliki/frdl/document/publikacjeFRDL/Monitoring%20legisl_Jak_prowadzic_konsultacje_spol_Przew.pdf [25.08.2017].
- Fiut K., Górniak A., Krasoń-Pilch K., Kraszewski D., *Po co nam budżet obywatelski? Poradnik skutecznej partycypacji dla pracowników samorządowych*, Kraków 2016, <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2016/06/Poradnik-partycypacja-UMWM-internet.pdf> [25.08.2017].
- Florys K., Gałek O., Jarzębska A., Kazior B., *Partycypacja: milowy krok do rozwoju lokalnego*, Kraków 2016, http://www.mila.org.pl/images/stories/dokumenty/publikacje/Partycypacja_milowy_krok_do_rozwoju_lokalnego_str1_64_PREVIEW.pdf [25.08.2017].
- Gołębiewski F., *Budżet partycypacyjny mieszkańców Torunia, Raport z badania ankietowego dotyczącego podsumowania realizacji dotychczasowych edycji budżetu partycypacyjnego mieszkańców Torunia w ramach projektu „Włącznik Obywatelski”*, Toruń 2016, http://stabilo.home.pl/wo_org/wp-content/uploads/2016/12/RAPORT-STABILO-SIE%C4%86.pdf [25.08.2017].
- Gójska A., Kuczyński P., Lewenstein B., Pogoda I., Zielińska E., *Konsultacje społeczne w przestrzeni wielkomiejskiej*, Warszawa 2012, <http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2016/09/Konsultacje-spoeczne-w-przestrzeni-wielkomiejskiej.pdf> [25.08.2017].
- Hausner J. (red.), *Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik*, Kraków 1999, <http://dobreparktyki.decdujmyrazem.pl/files/komunikacja.pdf> [25.08.2017]. *Inwestycje infrastrukturalne: komunikacja społeczna i rozwiązywanie konfliktów*, Warszawa 2008, https://www.popt.2007-2013.gov.pl/dzialaniapromocyjne/Documents/POPT_Podrecznik_komunikacji_071108.pdf [25.08.2017].
- Kęblowski W., *Budżet partycypacyjny: ewaluacja*, Warszawa 2014, <http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2014/07/budzet-partycypacyjny-web.pdf> [25.08.2017].

- Kęłbowski W., *Budżet partycypacyjny: krótka instrukcja obsługi*, Warszawa 2013, http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2013/03/budzet_partycypacyjny.pdf [25.08.2017].
- Komorowska M., Żylski T. (red.), *Plan na plan: partycypacja w planowaniu miejscowym*, Warszawa 2016, http://konsultacje.um.warszawa.pl/sites/konsultacje.um.warszawa.pl/files/plan_na_plan_internetowy.pdf [25.08.2017].
- Olech A. (red.), *Partycypacja publiczna w praktyce: dwa modele zwiększania uczestnictwa mieszkańców w podejmowaniu decyzji*, Warszawa 2013, <http://www.jawnosc.pl/wp-content/uploads/2014/01/2013-partycypacja-publiczna-w-praktyce.pdf> [25.08.2017].
- Pełka K., Gołębiowska E. (red.), *Dizajn w przestrzeni publicznej : partycypacja*, Cieszyn 2011, http://www.zamekcieszyn.pl/baza_w_files/1355920985-63katalog_partycypacja_www.pdf [25.08.2017].
- Petroff-Skiba A. (red.), *Tak konsultowaliśmy...: Warszawa dzieli się dobrymi praktykami*, Warszawa 2011, http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/06/tak_konsultowalismy..._warszawa_dzieli_sie_dobrymi_praktykami_0.pdf [25.08.2017].
- Pietraszko-Furmanek I., *Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych*, Kraków 2012, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/7002/Partycypacja%20spo%C5%82eczna%20w%20C5%9Brodowiskach%20lokalnych_Iga%20Pietraszko-Furmanek_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y [25.08.2017].
- Przeprowadzanie konsultacji społecznych w samorządzie*, Szczecin 2011, <http://www.szczecin.pl/files/AD4F41AB6CB94E78993C199743E0FB84/Podr%C4%99cznik%20przeprowadzania%20konsultacji%20spo%C5%82ecznych%20w%20samorz%C4%85dzie.pdf> [25.08.2017]
- Raszeja-Ossowska I., Dudek M., Prędkopowicz D. (red.), *Współpraca na rzecz wspierania społeczności lokalnej. Witryna obywatelska*, Warszawa [b.d.w.], http://www.decdujmyrazem.pl/files/Publikacja_2.pdf [25.08.2017].
- Rogaczewska M., Chodacz W., Hejda A., Prędkopowicz D. (red.), *Planowanie rozwoju lokalnego z udziałem społeczności. Poradnik partycypacji publicznej oparty na doświadczeniach projektu „Decydujmy Razem”*, Warszawa [b.d.w.], http://www.decdujmyrazem.pl/files/Publikacja_1.pdf [25.08.2017].
- Serzysko E. (red.), *Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*, Warszawa 2015, <http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/06/broszura-budzety-partycypacyjne-wydanie2.pdf> [25.08.2017].
- Suchomska J., Kołacz P., *Przepis na plan*, Toruń 2016, <http://www.pzr.org.pl/wp-content/uploads/2016/03/przepis-na-ulice.pdf> [25.08.2017].
- Widawska E., Wieczorek Z., *Metody prowadzenia konsultacji społecznych*, Częstochowa 2014, http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/2883/Metody_prowadzenia_konsultacji.pdf [25.08.2017].
- Tadeusiak-Jeznach K., Szaranowicz-Kusz M., Studzińska M., *Młodzież i budżet partycypacyjny. Otwieranie drzwi do demokracji. Edukacja o budżecie partycypacyjnym w szkołach*, Warszawa 2016, <http://poledialogu.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/Mlodziez-i-bp-otwieranie-drzwi.pdf> [25.08.2017].
- Zychowicz Z., *Konsultacje społeczne w samorządzie*, Szczecin 2014, <http://www.roszefs.irr.szczecin.pl/download/dokumenty/dp/ksiazka.pdf> [25.08.2017].

2. Strony internetowe:

Fundacja Stabilo, www.stabilo.org.pl

Włącznik w przestrzeń – gra partycypacyjna, www.wo.stabilo.org.pl

Decydujmy Razem, www.decdujmyrazem.pl

Fundacja im. Stefana Batorego, www.batory.org.pl

Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, www.fise.org.pl

Partycypacja obywatelska, www.partycypacjaobywatelska.pl

Pracownia Zrównoważonego Rozwoju, www.pzr.org.pl

Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, www.stocznia.org.pl

www.stabilo.org.pl

Włącznik Obywatelski to projekt realizowany przez Fundację Stabilo w ramach Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, którego celem jest wzrost efektywności mechanizmów konsultacji społecznych w Toruniu. Powołany zespół do spraw monitorowania konsultacji społecznych w Toruniu podejmował działania promujące udział mieszkańców w konsultacjach społecznych, podnoszące ich kompetencje w tym zakresie oraz zwiększające udział mieszkańców w procesach partycypacji obywatelskiej. W trakcie projektu powstał poradnik dla nauczycieli „Włącznik Obywatelski – Jak uczyć kreatywnie o partycypacji obywatelskiej”.

Fundacja Stabilo powstała w 2007 roku w Toruniu. Jest organizacją inicjatyw społecznych. Głównymi obszarami i celami działalności Fundacji są: rozwój społeczeństwa obywatelskiego, działanie na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, partycypacja obywatelska.

www.stabilo.org.pl

Warunkiem koniecznym do urzeczywistnienia rozwoju i do doskonalenia demokracji jest dobrze prosperujący system edukacji, którego celem nadrzędnym jest wykształcenie i wychowanie kolejnych pokoleń młodych Polaków, przygotowanie i wdrożenie ich do aktywności społecznej na rzecz swojej szkoły, osiedla, miasta, regionu, ojczyzny i państwa. Publikacja „Włącznik Obywatelski” doskonale wpisuje się w cele perspektywiczne kształcone we współczesnej szkole.

**dr hab. Małgorzata Strzelecka,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu**

ISBN: 978-83-929718-0-1